

Funcție sintactică, raport sintactic, unitate sintactică.

Reevaluări conceptuale și de practică a analizei gramaticale

Lector dr. Monica Timofte

§1. Discuția despre conceptul **funcție sintactică** are în vedere perspectiva *sintaxei românești de tip clasic*, perspectivă din care subliniem nevoia de permanentă actualizare a teoriei și a practicii gramaticale. Prin condiția sa de fenomen viu, aflat într-un proces de evoluție continuă, *limba* (cf. limba istorică¹) impune *teoriei lingvistice* (teoriei emise în legătură cu limba istorică/limbile istorice) permanente actualizări ale informației de specialitate, astfel încât **actualitatea**, ca trăsătură a tipului *clasic* de cercetare a limbii, se impune ca posibilitate de **actualizare** continuă a rezultatelor investigației. Dinamica acestui proces are în vedere, pe de o parte, completarea descrierii teoretice a faptelor de limbă – demers ce vizează apropierea de dezideratul (niciodată realizabil) al unei descrieri lingvistice *exhaustive* –, iar pe de altă parte, reevaluarea adecvării teoriei lingvistice existente din perspectiva satisfacerii cerinței de *noncontradicție* a analizei gramaticale.

În acest sens, prezenta lucrare acordă o atenție particulară **actualizării** descrierii sistemului sintactic al limbii române prin încercarea de a înlătura *unele «resturi»*² teoretice, privind *tipologia funcțiilor sintactice* existente în *limbă* – fapt ce antrenează *reconsiderarea* pluralității de interpretări date structurilor lingvistice și din perspectiva *raporturilor* și a *unităților sintactice*. În acest fel, lucrarea de față se înscrie în direcția **actualizării teoriei lingvistice**, urmînd ca dezvoltarea și rafinarea interpretărilor propuse cu această ocazie să fie făcute în mai multe etape.

¹ Pentru noțiunea de *limbă istorică*, vezi Eugen Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, «Știința», Chișinău, 1994, p. 22, [= Coșeriu, *Lingvistică*].

² Termenul «rest», în îmbinări de cuvinte de tipul «rest» teoretic, analiză/interpretare cu/fără «rest», este întrebuițat de Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, I, *Morfologia*, Institutul European, 1999, [= Dimitriu, *Trat.*, I] și *Tratat de gramatică a limbii române*, II, *Sintaxa*, Institutul European, 2002, [= Dimitriu, *Trat.*, II] *passim* pentru a caracteriza teoria lingvistică din punctul de vedere al apropierii în măsură mai mică sau mai mare de satisfacerea condiției de **exhaustivitate** – cf. Louis Hjelmslev, *Prolégomènes a une théorie du langage*, Les Éditions de Minuit, Paris, ș. a., [= Hjelmslev, *Prolégomènes*]: „La description doit être non contradictoire, exhaustive et aussi simple que possible. L'exigence de non-contradiction l'emporte sur celle de description exhaustive, et l'exigence de description exhaustive l'emporte sur celle de simplicité” (p. 19).

§2. În lingvistică, cuvântul **funcție** este folosit – în afara specializării propuse de *sintaxa teoretică* (adică teoria privitoare la *sintaxa limbii*) – în structura câtorva sintagme terminologice, actualizând **a c c e p ț i i** diferite, așa cum arătăm mai jos.

Funcții ale limbajului (uman). Inițierea³ teoretizării acestora are la bază identificarea factorilor implicați în actul lingvistic concret (*emițătorul, destinatarul/receptorul, referentul/contextul*) în funcție de care se disting trei funcții ale limbajului: *expresivă, apelativă* și *reprezentativă*. Nuanțarea înțelegerii actului comunicativ coincide cu identificarea a șase factori constitutivi și a șase funcții corespunzătoare⁴: funcția *referențială* (care trimite la context/referent), funcția *emotivă/expresivă* (centrată pe emițător), funcția *conativă* (constând în orientarea înspre destinatar), funcția *fatică* (care asigură contactul dintre protagoniștii actului ilocuționar), funcția *metalingvistică* (focalizată pe limba însăși prin glosarea elementelor de cod neînțelese), funcția *poetică* (constând în selectarea elementelor de cod considerate cele mai potrivite pentru transmiterea mesajului). Dacă funcțiile limbajului au fost descrise separat și urmărite, în diferite rânduri, în legătură cu modalitățile specifice/dominante de marcare lingvistică a prezenței lor în actul comunicativ (de exemplu, expresia gramaticală a *funcției emotive/expresive* rezultă mai ales din interjecție; orientarea spre destinatar, definitorie pentru *funcția conativă*, se concretizează prin excelență în vocativ și imperativ; *funcția metalingvistică*, de „traducere” a elementelor de cod neînțelese se manifestă la nivel sintactic mai ales prin unități apozate, explicative și incidente etc.), aceasta nu înseamnă că actul lingvistic concret este caracterizat de monopolul uneia sau alteia dintre aceste funcții. Dimpotrivă, desfășurarea actului comunicativ se întemeiază pe convergența și interferența variabilă a acestor funcții. Iar variabilitatea vizează ponderea, mai degrabă decât existența: fiecare dintre aceste funcții poate fi, pe rând, dominantă sau periferică, în funcție de context.

Funcție semantică. Această sintagmă este întrebuințată în teoria cazului și în unele gramatici funcționale pentru a desemna rolurile semantice pe care participanții la eveniment le primesc, de tipul: *agent, pacient, scop, beneficiar*⁵ etc.

³ Vezi Karl Bühler, *Die Axiomatik der Sprachwissenschaft*, Berlin, 1933, după Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*. 1. *Les fondations du langage*, traduit de l'anglais et préfacé par Nicolas Ruwet, Les Éditions de Minuit, Paris, 1963, p. 216, [= Jakobson, *Essais*].

⁴ Jakobson, *Essais*, p. 213 sqq.

⁵ *Dicționar de științe ale limbii*, Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, Editura Nemira, București, 2001, s.v. *funcție*, IV, [= DSL].

Funcție pragmatică. În unele tipuri de gramatică funcțională, care presupun un model integrator între semantică, sintaxă și pragmatică, autorii disting, în cadrul gramaticii, funcții semantice, sintactice și pragmatice, desemnând prin acestea din urmă rolurile pe care le îndeplinesc în discurs componenta topică și cea nontopică, asigurând coerența informațională⁶.

Funcție de marcă (morfologică/sintactică/logică). În gramatica românească de tip clasic⁷, întrebuintarea acestei sintagme terminologice vizează în special cuvintele nenoționale care transmit informație gramaticală de tip morfologic (cuvinte-flectiv categoriale, prin care se marchează categoriile gramaticale de gen, număr, caz etc.: *un/o, mai/foarte, mă/se* etc.), sau sintactic (cuvinte-relator nenoționale și substitute (*că, deși, pe, cu, unde, când* etc.), prin care se marchează raporturile dintre unitățile sintactice, la diferite niveluri), sau cuvinte pentru marcarea categoriei logice a negației (*nu, nici, nici nu*).

Funcție exclusiv expresivă/stilistică. Diferită de *funcția expresivă/emotivă* prin capacitatea acesteia din urmă de a dubla toate celelalte funcții (altfel spus, actul de comunicare nu este niciodată în afara participării – în măsură mai mare sau mai mică – a afectivității subiectului vorbitor), *funcția exclusiv expresivă/stilistică* presupune absența celorlalte funcții (sintactică/de marcă) la cuvintele în legătură cu care este teoretizată⁸: formele atone ale pronumelui personal în dativ și acuzativ cu referent neidentificabil, numite *dative*, respectiv *acuzative etice*⁹ (forme precum *mi, ți, o, le* etc. din contexte ca *eu mi-s ardelean, le are cu gramatica, a zbughit-o* etc.) ca și formele adverbiale în dependență de un «nume» – numite și *pseudoadverbe emfatică*¹⁰ –, care marchează numai participarea afectivă a locutorului în transmiterea informației (**Tocmai** *tu să zici una ca asta!*, **Numai** *voi mai lipseați de acolo!* etc.).

§3. Discuția despre conceptul **f u n c ț i e s i n t a c t i c ă** impune câteva precizări. Așa cum am amintit mai sus (vezi §1), demersul *actualizator* al lucrării de față privește *numai o secțiune a sistemului gramatical* al limbii române: *sintaxa*, nivel la care urmărim în primul rând *actualizarea descrierii teoretice a tipologiei funcțiilor sintactice* existente în limbă și – numai în măsura în care excursul interpretativ o impune – *reevaluarea descrierii teoretice a raporturilor*

⁶ *Ibidem*, s.v. *funcție*, V.

⁷ Dimitriu, *Trat.*, I, p. 39.

⁸ *Ibidem*, p. 42.

⁹ Sintagma terminologică *acuzativ etic* este introdusă în teoria gramaticală – simetric cu cea de *dativ etic* – de Dimitriu, *Trat.*, I, p. 252. Pentru dezvoltarea teoriei privind funcționalitatea *dativului etic*, a *acuzativului etic* și a *adverbului etic* [= pseudoadverb emfatic], vezi Elena Tamba Dănilă, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2004, p. 137-159, [= Tamba Dănilă, *Vechi și nou*].

¹⁰ Dimitriu, *Trat.*, I, p. 726.

și a *unităților sintactice* existente în limbă. Prin această delimitare a obiectului de cercetare, ne situăm pe pozițiile gramaticii de tip *clasic*, în sensul că admitând interdependența *sine qua non* a celor două niveluri ale limbii (nivelul *morfologic* și cel *sintactic*), găsim necesară diviziunea *morfologie – sintaxă* în descrierea *teoretică* a limbii, din rațiuni de ordin didactic.

Notă. În literatura de specialitate, n-au existat preocupări pentru *definirea gramaticii* de tip *clasic*, ci doar încercări de evidențiere a caracteristicilor ei particularizante¹¹, dintre care reținem¹²: a) diviziunea *morfologie – sintaxă* – la nivel *morfologic*, coordonatele constante sînt reprezentate de organizarea acestui nivel pe cele *zece părți de vorbire*¹³, distincțiile *părți de vorbire flexibile - neflexibile*¹⁴, substantive *comune - proprii*¹⁵, verbe *tranzitive - intransitive*¹⁶ etc.; la nivel *sintactic*, «clasică» este organizarea tripartită în *unități sintactice, raporturi sintactice și funcții sintactice* a faptelor de limbă; b) importanța acordată factorului *semantic* în individualizarea și analiza structurilor lingvistice atît la nivel morfologic, cît și la nivel sintactic.

Modelul gramatical opus celui clasic¹⁷ (din punctul de vedere al metodei de cercetare, nu și al

¹¹ Cf. Dimitriu, *Trat.*, I-II; Tamba Dănilă, *Vechi și nou*, p. 19-23 ș. a.

¹² Sinteza trăsăturilor gramaticii clasice are în vedere aici descrierea realizată de Tamba, *Vechi și nou*, p. 19-23.

¹³ Vezi, de exemplu, la Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Viendobonae, 1780, Buda, 1805, ediție de Mircea Zdrenghea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, [= Micu-Șincai, *Elementa*]; H. Tiktin, *Gramatica română pentru învățămîntul secundar. Sintaxa*, Iași, 1892, 1895 și ediția a III-a, București 1945, [= Tiktin, *Gram.*]; *Gramatica limbii române* publicată sub auspiciile Academiei, București 1954, [= *GA*, ed. I], 1963, [= *GA*, ed. a II-a] ș. a.

¹⁴ Această distincție este prezentă încă de la Tiktin, *Gram.*, p. 21; Timotei Cipariu, *Opere*, vol. al II-lea, ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei, București, 1992, p. 152, 241 [= Cipariu, *Opere*, II] și pînă la lucrările actuale de gramatică românească, de exemplu, în *GA*, ed. I și a II-a, p. 30 sqq., Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 30 sqq., [= Avram, *Gram.*]; Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 25 sqq. [= Irimia, *Gram.*]; Dimitriu, *Trat.*, I, p. 36 ș. a.

¹⁵ Vezi Tiktin, *Gram.*, p. 31; Cipariu, *Opere*, II, p. 175 sqq.; *GA*, ed. I, p. 55; Avram, *Gram.*, p. 43 sqq.; Irimia, *Gram.*, p. 41; Dimitriu, *Trat.*, I, p. 55 sqq. ș. a.

¹⁶ Cf. Tiktin, *Gram.*, p. 131; Cipariu, *Opere*, II, p. 199 sqq.; *GA*, ed. I, p. 207; Avram, *Gram.*, p. 195 sqq.; Irimia, *Gram.*, p. 173; Dimitriu, *Trat.*, I, p. 329 sqq. ș. a.

¹⁷ În această distincție nu am inclus direcția structuralistă de cercetare (pentru care vezi *infra*), întrucît, în practică, aceasta a fost asimilată, pe rînd, de cele două modele gramaticale diametral opuse: modelul clasic și cel generativ-transformațional. Pentru o descriere a conceptului de *structuralism*, vezi, ca lucrări generale, *DLL*, s. v. *structuralisme*; *DSL*, s. v. *structuralism*; Oswald Durot, Jean-Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București, 1996, p. 25 sqq. [= Ducrot-Schaeffer, *Noul*] ș. a., iar ca lucrări speciale, L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1959, [= Tesnière, *Éléments*] ș. a. Pentru limba română, vezi: Constantin Frâncu, *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1999, p. 46 sqq. [= Frâncu, *Curențe*] și Gheorghe Constantinescu Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, Teora, București, 1998, [= Constantinescu Dobridor, *Dicționar*] s. v. *structuralism*

conceptelor fundamentale cu care operează, pe care le preia – în mare măsură – din gramatica de tip clasic) este modelul *generativ-transformațional*. Acesta vizează prin excelență sintaxa, acordînd factorului semantic o importanță variabilă (de la ignorare pînă la recunoașterea unei poziții privilegiate/centrale) în funcție de evoluția concepției generativist-transformaționale¹⁸. Teoria generativă a fost aplicată la sintaxa limbii române, în afara studiilor și articolelor, în cîteva gramatici. Dintre acestea amintim lucrarea publicată de E. Vasiliu și Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969 și *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română* a Gabrielei Pană Dindelegan, Editura Academiei, București, 1974, [= Pană Dindelegan, *Sintaxa*].

Opțiunea noastră pentru modelul *clasic* de gramatică este motivată de *proprietatea* metodei clasice de cercetare pentru atingerea scopului propus – care constă în cunoașterea taxinomizată a limbii române din punctul de vedere al nivelului gramatical. Aprecierea superiorității modelului clasic credem că se relevă și din punctul de vedere al *receptivității/deschiderii* la acceptarea rezultatelor acumulate în știința limbii prin contribuția antecesorilor de diverse alte orientări. De asemenea, apreciabilă în menținerea *rezistenței/actualității* în timp a gramaticii clasice este posibilitatea de *actualizare* continuă a rezultatelor investigației (la nivel sintactic, de exemplu, înnoirea teoriei lingvistice se poate urmări, printre altele, și prin compararea inventarului de unități sintactice, raporturi sintactice și de funcții sintactice în timp – vezi *infra*). În acest context, distincția *vechi – modern*, pe care o uutilizăm pentru gramatica clasică vizează o distincție *cronologică* și *valorică* nerigidă, al cărei punct de referință apreciem că este reprezentat de *Gramatica română* publicată de H. Tiktin la Iași în 1892-1893. Relativizarea prin *diferență nerigidă* are în vedere faptul că, deși înaintea acestui moment, lucrările de specialitate erau mai ales manuscrise, deci fără o răspîndire prea mare, și gîndite după modelul altor gramatici, cele mai multe slave, totuși, se pot nota în perioada gramaticii vechi și lucrări de o valoare remarcabilă, care au reușit să se desprindă de modelul străin, fără ca aceasta să reprezinte o constantă a

ș. a., iar ca lucrări aplicative, de tip structuralist, vezi Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, 1968; idem, *Sintaxa limbii române. Soluții și interpretări*, București, 1973, [= GRS] ș. a.

¹⁸ Pentru o descriere a etapelor de evoluție a gramaticii generativ-transformaționale, vezi și Frâncu, *Curentele*, p. 74-89.

acestei perioade (vezi, de exemplu, Cipariu, *Gramatica limbii române*, București, partea I, *Analitica*, 1869, partea II, *Sintetica*, 1877 – pentru care vezi mai departe Cipariu, *Sint.*). Pe de altă parte, distincția «mai vechi» - «mai nou» vizează perioada modernă a gramaticii clasice și are în vedere nu atât noutatea momentului, cât mai ales noutatea ideii.

Preocupările pentru conceptualizarea sintagmei terminologice *funcție sintactică* sînt puține și insuficiente în gramatica românească, de cele mai multe ori studiile de specialitate urmărind identificarea și definirea *funcțiilor sintactice*¹⁹, adică a ipostazelor particulare de «concretizare» a conceptului general, astfel încît se poate vorbi în aceste cazuri de o definire indirectă a conceptului *funcție sintactică*. Luarea în considerație a ambelor modalități de definire – directă și indirectă – a funcției sintactice conduce la observația că această sintagmă terminologică (*funcție sintactică*) este întrebuintată cu mai multe accepții în analiza gramaticală, așa cum arătăm mai jos.

a) În gramatica de tip *clasic* a limbii române, cele mai multe lucrări definesc **funcția sintactică** prin conceptul **parte de propoziție**²⁰, ceea ce înseamnă amalgamarea a două categorii distincte: *funcție sintactică* și *unitate sintactică*. Practica analizei gramaticale uzitează de un limbaj specializat, care conține, pe de o parte, termeni pentru identificarea unităților sintactice: *parte de propoziție*, *propoziție*, *frază* etc., iar, pe de altă parte, termeni pentru identificarea funcțiilor sintactice: *subiect*, *predicat*, *atribut*, *complement* etc. – funcții purtate de unitățile sintactice la diferite niveluri de organizare ierarhică (vezi *infra*). Suprapunerea celor două concepte (unitate sintactică și funcție sintactică) a fost favorizată de faptul că în interpretarea funcțională a structurilor lingvistice, *la nivelul propoziției* cele două «realități» sînt desemnate cel mai adesea printr-un singur termen, cel corespunzător funcției sintactice: subiect, predicat, atribut etc. Or într-o descriere lingvistică organizată pe principiul stratificării unităților sintactice (unitățile «inferioare» sînt integrate în cele «superioare» fără a fi egale cu acestea din urmă),

¹⁹ În gramatica românească, definițiile date funcțiilor sintactice nu sînt convergente: criteriul utilizat este uneori *logic* (în cazul subiectului și predicatului), *formal* (după natura morfologică a regentului – atributul și unele complemente), alteori *semantic* (în cazul circumstanțialelor).

²⁰ De exemplu, la Micu-Șincai, *Elementa* sînt menționate trei părți de propoziție: *tema* (= subiectul), *zis-ul* (= predicatul) și *împreunarea* (=copula); la Constantin Diaconovici-Loga, *Gramatica românească* (Buda, 1822), ediție îngrijită de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Editura Facla, Timișoara, 1973, p. 145, [= Diaconovici-Loga, *Gramatica*] sînt menționate *sujetul*, *prezicatul* și *ojetul*. Această echivalență între *părțile de propoziție* și *funcțiile sintactice* este păstrată pînă în gramatica «mai nouă», vezi *GA*, ed. I și *GA*, ed. a II-a ș. a.

necesitatea distingerii între parte de propoziție ca unitate sintactică și **funcție sintactică** este evidentă²¹.

Lucrări de gramatică aparținând, de asemenea, direcției *clasice* de interpretare definesc conceptul **funcție sintactică** – în strânsă legătură cu ideile din lingvistica universală – prin termeni considerați sinonimi/sintagme terminologice:

- **rol**²²: „rol pe care îl poate îndeplini un cuvânt sau o parte de propoziție”²³; în legătură cu definirea funcției sintactice din perspectiva tradiției sintaxei românești și europene, *DSL*, s. v. *funcție*, notează că aceasta reprezintă „rolul jucat de componentele unei propoziții care poate fi de realizare a predicăției [...], de complinire a unor componente din enunț [...], de specificare a circumstanțelor în care se desfășoară evenimentul [...], de atribuire a unei calități sau a unei caracteristici [...] etc.”;

- **valoare**²⁴: „Funcția sintactică este valoarea primită de o unitate (parte de propoziție sau propoziție) drept consecință a relației sintactice realizate”²⁵; în legătură cu subordonatele necircumstanțiale, se precizează că acestea, în contextele în care sînt integrate, „au valori [= funcții] diferențiate după natura elementului regent”²⁶;

- **sens sintactic**²⁷, care „variază la unul și același cuvînt după raportul în care el se găsește față de alte cuvinte din grup; de aceea un cuvînt poate avea, în construcții diferite, numeroase sensuri sintactice, exprimate adesea prin aceeași formă sau cu ajutorul aceleiași unelte gramaticale”;

- „**adaos de informație gramaticală sintactică** purtată de *unitățile sintactice* «inferioare» componente ale *unităților sintactice* «superioare» ca urmare a contractării unuia

²¹ Necesitatea diferențierii conceptuale corespunzătoare diferențelor terminologice: *unitate sintactică* – *funcție sintactică*, a fost relevată și de Dimitriu, *Trat.*, II, p. 874.

²² Definirea *funcției sintactice* ca *rol* este prezentă și în lingvistica franceză – cf. *DLL*, s. v. *funcție*: „rolul jucat de un element lingvistic în structura gramaticală a unui enunț” ș. a.

²³ Constantinescu Dobridor, *Dicționar*, s. v. *funcție*.

²⁴ În lingvistica universală, termenul *valoare* este utilizat și ca sinonim al *funcției sintactice* la A. Martinet, *De la variété des unités significatives*, în „Lingua”, 1962, p. 282, [= Martinet, *De la variété*]; de asemenea, comparînd limba cu jocul de șah, în care fiecare piesă dobîndește o anumită valoare la un moment dat, F. de Saussure credem că are în vedere același concept, de *funcție sintactică*, pe care o numește *valoare* și pe care o definește pe baza opoziției dintre termeni: „La valeur respective des pièces dépend de leur position sur l'échiquier, de même que dans la langue chaque terme a sa valeur par son opposition avec tous les autres termes.” – *Cours de linguistique générale*, Paris, 1969, p. 125-126, [Saussure, *Cours*].

²⁵ Viorel Hodiș, *Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică*: **funcția**, în StUBB, *Philologia*, 1976, p. 42, [= Hodiș, *Funcția*].

²⁶ *GA*, ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 257.

²⁷ Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățămîntului, București, 1956, p. 256, [= Iordan, *LRC*]. În același fel, la pagina 265 se vorbește de „sens [= funcție] de atribut”.

dintre *raporturile sintactice generatoare de funcții sintactice* în cadrul planului sintactic din care fac parte (sau *planul comunicării propriu-zise/neincident, sau planul comentariilor/incident*)”²⁸;

- **identitate nouă** a unităților sintactice „dobândită exclusiv ca urmare a participării la realizarea unui raport [...] identitate numită *funcție sintactică*; definită astfel, funcția sintactică se individualizează ca fiind purtătoare de sens gramatical (derivat al raportului de subordonare) și semantic (implicat de caracterul noțional al „raportului”)”²⁹.

Așa cum se poate observa din prezentarea de mai sus, *funcția sintactică*, indiferent de termenul/sintagma terminologică prin care este «tradusă», este văzută convergent ca o calitate dobândită de unitățile sintactice exclusiv ca urmare a participării la realizarea unui raport sintactic. De asemenea, este notabil faptul că definirea relațională a funcțiilor sintactice implică, din perspectivă clasică, apelul la semantică.

Notă. Încercarea de a defini *funcția sintactică* prin *sens sintactic* (cf. Iordan, *LRC*, p. 267) este o dominantă a gramaticii clasice, impusă prin practica didactică și manualele școlare (cf. subiectului îi corespunde sensul de „autor al acțiunii”, „agent care suferă acțiunea” etc., predicatului îi corespunde sensul de „acțiune” etc.). Ediția a doua a tratatului academic, care continuă ideea echivalenței conceptuale din gramatica «veche» între *funcție sintactică* și *unitate sintactică* (vezi *supra*), notează cu privire la părțile principale de propoziție că acestea „se definesc una prin alta, avându-se în vedere *sensul, rolul* uneia față de cealaltă ” (*GA*, ed. a II-a, vol al II-lea, p. 75, s. n., M. T.) – observație ce pune în evidență generalizarea unei serii sinonimice nepertinente: *funcție sintactică* = *unitate sintactică* (*parte de propoziție*) = *sens* = *rol*.

Dacă ignorarea semanticii face imposibilă descrierea *adecvată* a funcțiilor sintactice, identificarea *funcției sintactice* (indiferent de realizările particulare pe care le cunoaște) cu *sensul*³⁰ reprezintă o negare a acestui concept, a cărui existență – la fel cu orice categorie lingvistică – este condiționată de posibilitatea caracterizării binare:

²⁸ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1245.

²⁹ Rodica Nagy, *Determinare completivă și determinare circumstanțială în limba română*, Editura Universității Suceava, Suceava, 2002, p. 79, [= Nagy, *Determinare*].

³⁰ În lingvistica universală, termenul *funcție sintactică* este întrebuițat și pentru «conținut sintactic»: de exemplu, conținut sintactic „subiect” (vezi A. Martinet, *De la variété*, p. 128). De asemenea, explicit sau implicit, *funcția sintactică* este văzută drept *conținut* al părții de propoziție (un conținut gramatical adăugat celui lexical, noțional), *forma* corespunzătoare fiind purtătorul funcției, adică unitatea sintactică - cf. Vl. Miltner, *The exosyntagmatic relations*, în „Revue de linguistique”, București, 1963, fasc. 1, p. 13, [= Miltner, *The exosyntagmatic*] apud Sorin Stati, *Noțiunea de „funcție” în gramatică*, în *LL*, 14, 1967, p. 128, [= Stati, *Noțiunea*].

prin sens/«conținut» și formă. Încercarea de a ameliora conceptualizarea funcției sintactice prin identificarea formei acesteia cu unitățile sintactice purtătoare ale funcției/funțiilor³¹ duce, dimpotrivă, la amplificarea problemei: căci indistinctibilitatea celor două concepte (unitate sintactică și funcție sintactică) face discutabilă existența amîndurora. Deosebirea dintre sens și funcție în gramatică nu este satisfăcător conturată nici în rîndul specialiștilor care preferă pentru funcțiile sintactice definiții întemeiate pe criterii formale (de exemplu, caracterizarea subiectului ca nume acordat în persoană și în număr cu un verb) căci prin operarea cu terminologia impusă de tradiția gramaticii (subiect, predicat, atribut, complement etc.) se recunoaște implicit (dar contradictoriu și «cu rest» – vezi, de exemplu, subiectul verbului la infinitiv și la gerunziu) că terminologia de specialitate trebuie să fie sugestivă din punctul de vedere al semantismului.

b) Direcția *structuralistă* de cercetare a limbii a impus și în sintaxa românească întrebuintarea sintagmei terminologice **poziție sintactică** pentru ceea ce gramatica de tip clasic numește *funcție sintactică*. Plecînd de la ideea că orice unitate lingvistică, indiferent de nivel, se angajează simultan în relații de succesiune (sintagmatice³²) și de înlocuire (paradigmatice/asociative³³), „poziția sintactică este concepută ca o clasă de substituție” în plan paradigmatic, adică de termeni substituibili în aceeași poziție, iar în plan sintagmatic, un context specific și o relație specifică (*cf.* caracterizarea clasei de substituție ca fiind alcătuită din „unități (divizibile sau indivizibile) care participă la același tip de relație și au același rol (de termen regent sau dependent) în cadrul unei relații”³⁴). Se propune, prin urmare, o formalizare a definirii relaționale a funcției sintactice – ceea ce face ca la nivelul realizărilor particulare ale acestui concept, pozițiile sintactice să nu coincidă decît parțial cu funcțiile sintactice identificate în sintaxa de tip clasic: inventarul tradițional este reevaluat fie prin distingerea de noi poziții sintactice, fie prin regruparea unor funcții impuse prin tradiție. Se păstrează, însă, (și se accentuează) ideea naturii relaționale a conceptului de funcție sintactică.

Notă. Structuralismul american susține, de asemenea, ideea naturii relaționale a funcției văzute ca sumă a pozițiilor în care apare o formă lingvistică (*cf.* L.

³¹ Miltner, *The exosintagmatic apud Stati, Noțiunea*.

³² Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, București, 1998, p. 135-137.

³³ *Ibidem*, p. 137-138.

³⁴ *GRS*, p. 137-138.

Bloomfield, *Language*, New York, 1950 ș. a.). Structuralismul european de tradiție glosematică merge mai departe, identificând funcția sintactică cu raportul sintactic: „Une dépendance qui remplit les conditions d’une analyse sera appelée *fonction*” (Hjelmslev, *Prolégomènes*, p. 49). Tesnière, *Eléments*, însă, se apropie de școala funcțională geneveză³⁵, în sensul că funcția sintactică e văzută ca dată apriorică a analizei (vezi opinarea că apartenența cuvintelor la una din cele patru categorii identificate determină funcția lor în cadrul enunțului).

c) În gramatica *generativ-transformațională*, se susține, în alți termeni și în altă viziune, aceeași idee, a naturii relaționale a funcției sintactice. „Funcțiile sintactice se definesc prin relația de dominare dintre două categorii sintactice, pentru fiecare funcție sintactică devenind deci definitorie poziția distinctă ocupată în cadrul indicatorului sintagmatic (în arbore)”³⁶. Direcția generativă propune astfel cel mai înalt grad de formalizare a analizei lingvistice și în gramatica românească. Totuși, dezideratul unei descrieri absolut formale și asemantice a faptelor de limbă, care să evite conținutul în definiție³⁷ sau să-l cuprindă acordându-i un statut formal³⁸ este abandonat începând cu faza a treia a dezvoltării gramaticii generative³⁹ în favoarea interpretării semantice (*cf.* postulatul *No syntax without semantics*⁴⁰), considerată ca fiind singura esențială.

O comparație între cele trei modalități de interpretare sintactică a limbii, prezentate succint mai sus, relevă două diferențe care interesează în discuția de față, și anume:

- modul de raportare a noțiunii de **funcție sintactică** la **sens**;
- rolul atribuit **raportului sintactic** în definirea **funcției sintactice**.

Privitor la necesitatea raportării noțiunii de **funcție sintactică** la **sens**, considerăm relevantă evoluția gramaticii generative care, începând cu 1966-1968⁴¹, acordă componentei semantice importanța fundamentală, subliniind astfel imposibilitatea încercării de a ignora factorul semantic în interpretarea sintactică a oricărei limbi naturale. Dacă direcția structurală de

³⁵ Cf. Aprecierea lui Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, ed. III, Berne, 1950, p. 114, *apud* Stati, *Noțiunea*, p. 130, că unitățile sintactice au o identitate funcțională preexistentă intrării lor în raporturi sintagmatice, determinată de natura lor din plan paradigmatic.

³⁶ *DSL*, s. v. *funcție* și Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Editura Academiei, București, 1974, [= Pană Dindelegan, *Sintaxa*].

³⁷ Cf. Noam Chomsky, *Syntactic Structures*, The Hague, 1956, [= Chomsky, *Syntactic*].

³⁸ Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965, [= Chomsky, *Aspects*].

³⁹ Pentru o descriere a etapelor de evoluție a gramaticii generative, vezi Frâncu, *Curente*, p. 74-82.

⁴⁰ U. Weinreich, *Explorations in Semantic Theory*, în *Current Trends in Linguistics*, ed. by Th. A. Sebeok, vol. III, The Hague-Paris, 1966, [= Weinreich, *Explorations*], *apud* Frâncu, *Curente*, p. 79.

⁴¹ Pentru o bibliografie privind criticile aduse concepției generativist-transformaționaliste a lui Chomsky, vezi și Frâncu, *Curente*, p. 79 sqq.

cercetare își propune o descriere (prioritar) formală a faptelor de limbă, eliminând din analiză factorul semantic, absolutizând ideea că doi termeni diferiți ca semnificație se pot defini, pe baza diferențelor formale, cu ajutorul metodelor comutării și distribuției, totuși, în analiza structurilor lingvistice, referința la trăsăturile de ordin semantic, pertinente sub raport paradigmatic sau sintagmatic, nu este (și nu poate fi) diminuată sau omisă. Admitem, deci, că între **sintaxă** și **semantică** există o relație de **intercon condiționare**, în sensul că „sintaxa operează cu unități sintactice marcate, în mod necesar, printr-un sens, iar semantica operează cu unități semice a căror semnificație se actualizează numai în context, prin angajarea lor în procese combinatorii de natură sintactică.”⁴²

Cu referire la rolul atribuit **raporturilor sintactice** în generarea de **funcții sintactice**, opinia majoritară, indiferent de direcția de cercetare, recunoaște – așa cum am arătat mai sus – raporturilor sintactice calitatea de cauză a existenței funcțiilor sintactice. Nici aprecierea funcțiilor sintactice ca date apriorice ale analizei gramaticale (vezi *supra*) nu credem că trebuie înțeleasă ca negare a condiționării existenței funcției sintactice de existența unui raport. Căci nu noțiunea de *raport* este pusă în discuție într-o astfel de perspectivă, ci *tipul raportului*, și anume raportul *sintagmatic/sintactic*. În acest sens, identificarea noțiunilor de *funcție* și de *raport*⁴³ are meritul de a fi subliniat relația de intercon condiționare dintre aceste categorii sintactice, căci prin caracterul lor imanent, raporturile acționează în toate compartimentele și nivelurile unei limbi istorice⁴⁴. Totuși, nu acordăm valoare de adevăr aprecierii că identitatea funcțională/sintactică a unității sintactice este determinată de raporturile *in absentia*, căci în raporturile sintagmatice în care intră, în calitate de element constitutiv al comunicării, una și aceeași unitate sintactică poate dobândi funcții sintactice diferite (*Acestea sînt vești* [= nume predicativ] *bune* vs. **Vești** [= subiect] *este titlul cîntecului pe care l-a compus* vs. *Primise vești* [= complement direct] *de-acasă* etc.) De aceea, din punctul nostru de vedere, **funcția sintactică** reprezintă în mod **necesar și exclusiv consecința participării unităților sintactice la un raport sintactic generator de funcții sintactice**, cu mențiunea că raporturile sintactice generatoare de funcții sintactice nu sînt aceleași la toți specialiștii (vezi *infra*).

⁴² Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 110, [= Diaconescu, *Probl.*].

⁴³ Hjelmslev, *Prolégomènes*, p. 49.

⁴⁴ Pentru noțiunea de *limbă istorică*, vezi Coșeriu, *Lingvistică*, p. 22.

§4. Una dintre problemele neluate încă în atenție în literatura de specialitate o constituie raportul dintre **funcțiile limbii** și **funcțiile sintactice**. Investigarea corespondențelor dintre acestea credem că ar putea avea în vedere și cele două aspecte discutate mai sus: relația **semantică – sintaxă** și relația **paradigmatic – sintagmatic**.

Din punctul de vedere al relației **semantică – sintaxă**, se poate observa că **informația semantică** interesează și la **funcțiile sintactice**, și la **funcțiile limbii**, în timp ce **informația gramaticală** (sintactică și morfologică) prezintă interes **numai** în discuția despre **funcțiile sintactice**. În strânsă legătură cu această observație e de remarcat faptul că descrierea **funcțiilor** atribuite **limbii** se face în interiorul raportului *om – limbă – lume*⁴⁵, adică **descrierea** lor are în vedere rolul limbii în *semantizarea* planurilor **ontic, logic, psihologic și lingvistic**. Or, **definirea funcțiilor sintactice** în *gramatica «mai nouă»* de tip *clasic* subliniază necesitatea **diferențierii planului lingvistic de celelalte** în interpretarea *lingvistică* a faptelor de limbă. De exemplu, *subiectul gramatical* este definit *nu* prin trimitere la referent (planul *ontic*), *ci* prin categorii *lingvistice* corespunzătoare: „partea de propoziție principală [...] concretizabilă principial doar în «nume» despre care se face o comunicare prin predicat și cu care (ca expresie a raportului sintactic de inerență) se acordă «predicatul» în categoriile gramaticale comune părților de vorbire prin care se exprimă aceste două părți principale ale propoziției (subiectul și predicatul)”⁴⁶. În același fel, *distincția* între planul *lingvistic* și cel *ontic* este evidentă în descrierea *diatezei reflexive*, la care se apreciază că „numele-subiect activ și numele-complement direct de tip special pasiv trimit la o singură persoană reală [...] care *apare dedublată gramatical* într-un nume în nominativ-subiect și într-un pronume reflexiv în acuzativ neaccentuat-complement direct de tip special *pacient*”⁴⁷. Tot astfel, sintagme terminologice precum *subiect logic, subiect psihologic* etc. sînt considerate neoperante într-o *intertretare sintactică* a faptelor de limbă⁴⁸ etc. În strânsă legătură cu cele spuse mai sus, se poate urmări o **diferențiere a conceptelor funcțiilor ale limbii – funcții sintactice în diacronie**: teoretizarea **amîndurora** a avut la bază, într-o **primă etapă**, criterii **extralingvistice** de identificare și descriere (reflex al interrelațiilor de determinare în care este înscrisă limba). Mai exact, pe de o parte, identificarea **funcțiilor limbii** se face în funcție de factorii (aparținînd lumii obiectuale/planului **ontic**) implicați în actul comunicativ

⁴⁵ Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 30, [= Irimia, *Stilistică*].

⁴⁶ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1256.

⁴⁷ Dimitriu, *Trat.*, I, p. 522.

⁴⁸ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1254.

(emițător, receptor, referent⁴⁹) – ceea ce înseamnă că funcțiile limbii sînt determinate/generate de o relație extralingvistică, referențială care justifică interferența variabilă a categoriilor ontice și lingvistice prin care sînt descrise. Pe de altă parte, identificarea în știința gramaticii a **funcțiilor sintactice** existente în limbă (subiectul și predicatul) are la bază, în prima etapă, confundarea planului **logic/semantic** cu cel lingvistic, confuzie manifestată prin transferul conceptelor din primul plan în cel de-al doilea⁵⁰. Altfel spus, **funcțiile sintactice** de subiect și de predicat au fost văzute **la început** ca **funcții semantice**, echivalente cu cele existente în știința *logicii clasice*: *subiectul judecății* și *predicatul judecății*⁵¹ (despre *copula judecății* se vorbește mai târziu). **Evoluția conceptelor funcție a limbii și funcție sintactică** în diacronie este, însă, **diferit** orientată. Adică dezvoltarea teoriei privitoare la funcțiile limbii coincide cu augmentarea inventarului de funcții potrivit cu actualizarea viziunii privitoare la factorii implicați în actul comunicativ (în descrierea procesului de comunicare se adaugă alți trei factori participanți: *cod, contact, mesaj*⁵²). Prin urmare, **descrierea funcțiilor limbii** se face **în continuare** prin categorii ce aparțin tuturor acestor planuri: **ontic, logic, psihologic și lingvistic**, fără preocupări pentru delimitarea unei sfere proprii, circumscrise lingvisticului. De altfel, acest lucru nici nu credem că ar fi posibil, căci funcțiile atribuite limbii sînt, prin natura lor, în legătură directă cu circumscrierea acestora din urmă determinismului universal de tip ontologic⁵³. În știința gramaticii, **evoluția conceptului funcție sintactică** vizează specializarea – o dată cu augmentarea inventarului de funcții sintactice – a acestui concept, în sensul **gramaticalizării a ceea ce inițial a fost echivalat cu semanticul/logicul**. Distincția funcțională din antichitatea

⁴⁹ Vezi nota 3.

⁵⁰ Cercetarea limbii pe baza metodei logice se poate urmări începînd de la filozofia și gramatica antică elină pînă la gramaticile generativ-transformaționale – vezi și Dumitru Irimia, *Curs de lingvistică generală*, Iași, 1986, p. 10, [= Irimia, *Curs*], iar confuzia planului lingvistic cu cel logic este relevantă nu doar la nivelul funcțiilor sintactice, ci și prin identificarea categoriilor logice cu cele gramaticale (de exemplu, substantiv = substanță, calitate = adjectiv, *propoziția gramaticală* = propoziția logică etc.) sau ca identificare a clasificării obiectelor (extralingvistice) cu clasificările lingvistice (de exemplu, atunci cînd în gramatica transformațională actuală se identifică *structura de adîncime* cu *sensul*, iar acesta din urmă cu *realitatea extralingvistică* etc.) – vezi și Constantin Frîncu, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din antichitate pînă la Kant*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1998, p. 45-46 și 100 sqq., [= Frîncu, *Evoluția*].

⁵¹ În gramatica limbii române, această confuzie este ilustrată în ultimul timp mai ales prin lucrările lui G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, I, *Structura gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în AUT, An I, 1963, p. 255-267, [= Ivănescu, *Gram. și log.*, I], *Gramatica și logica*, II, *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, An II, 1964, p.193-218, [Ivănescu, *Gram. și log.*, II] și ale lui B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, [= Berceanu, *Sistemul*].

⁵² Cf. Jakobson, *Essais*, p. 213 sqq.

⁵³ Pentru înscrierea conceptului de *determinare lingvistică* teoriei determinismului universal, vezi și Nagy, *Determinare*, p. 7-47.

grecească **subiect – predicat** este reevaluată începînd cu secolul al XVII-lea⁵⁴ și depășită prin identificarea funcției de **complement** – înțeleasă ca posibilitate de completare/ complinire *semantică* a unui determinat, indiferent de natura morfologică a acestuia din urmă⁵⁵. Așadar introducerea funcției de complement în analiza gramaticală marchează *prima „desprindere” semnificativă a gramaticii de logică*: dacă identificarea funcțiilor de *subiect* (subjectus, de subjicare = „a pune/așeza dedesubt”⁵⁶ – adică „sub predicat”, înaintea predicatului) și de *predicat* (praedicatum = „a spune dinainte” – predicatul spune ceva despre ceva de dinainte) a fost fundamentată pe baze logice, „pe însăși natura actului de judecată (judecăm întotdeauna ceva față de ceva)”⁵⁷, identificarea funcției de *complement* (complementum, de complere = „întregire/completare, a umple”) are un fundament de alt ordin, și anume „imposibilitatea unui cuvînt de a exprima totalitatea unei idei”⁵⁸. Altfel spus, deși nu se mai urmărește – în cazul funcțiilor sintactice secundare – stabilirea unor corespondențe între gramatică și logică, individualizarea lor este tot semantică în prima etapă. Distincția funcțională ulterioară: *complement – atribut* (attributum = „a atribui/da în seama cuiva”) are la bază criterii formale ce țin de natura morfologică – verbală sau nominală – a termenului determinat. Identificarea funcției de **apozitie** (appositio = „a pune alături/lîngă”) este fundamentată, de asemenea, pe criterii *semantice* (apozitia înțeleasă ca funcție care „se alătură”, „se adaugă” unui alt termen pentru a-l explicita *semantic*), identitatea specifică *formală* (dependența de un regent *sau* nominal, *sau* verbal) fiind sesizată și precizată *ulterior*. Individualizarea **circumstanțialului** ca funcție sintactică distinctă de complement are în vedere o diferență tot de ordin *semantic*: funcția de circumstanțial „completează”/complinesce insuficiența *semantică* a regentului de tip verbal. «Mai nou», se teoretizează funcția sintactică de **atribut complement/ atribut circumstanțial**, al cărei statut distinct între celelalte funcții se întemeiază pe observația dublei subordonări *simultane*, față de un regent nominal și unul verbal.. **Evoluția conceptului de funcție sintactică** se relevă astfel, *în opoziție cu conceptul de funcție a limbii*, ca o **trecere lentă dinspre semantică/logică înspre sintaxă**. Aceasta înseamnă că, **în timp**, adică **o dată cu depășirea**

⁵⁴ J.-C. Chevalier, *Histoire de la syntaxe*, Geneva, 1968, *apud* Ducrot-Schaeffer, *Noul*, p. 292.

⁵⁵ În gramatica românească, această viziune este identificabilă la Sextil Pușcariu și G. Ivănescu, care consideră atît complementul, cît și atributul drept *complemente*, adică completări ale unui substantiv, verb sau adjectiv (vezi *Gram. și log.*, II, p. 195).

⁵⁶ Etimologia denumirii funcțiilor sintactice este dată după *Dictionnaire alfabétique et analogique de la langue française*, par Paul Robert, Société du Nouveau Littre, 1969, [= DLF].

⁵⁷ Ducrot-Schaeffer, *Noul*, p. 293.

⁵⁸ *Ibidem*.

momentului inițial, de înnoire/actualizare a teoriei limbii, altfel spus, pe măsura formării unei tradiții (proces în care practica didactică are un rol important), lucrările de specialitate ajung să teoretizeze toate aceste funcții ca fiind *funcții sintactice*, uitându-se (sau considerându-se de interes periferic) faptul că funcțiile sintactice au fost în primul rând/inițial *funcții semantice* și numai cu timpul au devenit *și semantice*⁵⁹, adică *funcții sintactice*⁶⁰. În acest fel, creșterea inventarului de funcții sintactice este direct proporțională cu delimitarea *și teoretică* (dar nerigidă) a planului *lingvistic* de cel *logic*, căci se conturează, cu această ocazie, mai limpede mecanismele de funcționare și de dezvoltare distincte, ca și unitățile diferite cu care operează acestea: gândirea constituie obiectul de studiu al logicii, știință autonomă în raport cu lingvistica.

Din punctul de vedere al opoziției **paradigmatic – sintagmatic**, apreciem că, spre deosebire de **funcțiile sintactice**, care sînt **generate numai de raporturi de tip sintagmatic/în praesentia**, existența lor neputînd fi imaginată în afara actualizării sistemului, **generarea funcțiilor limbii** nu este condiționată de astfel de restricții. Între pozițiile opuse, ce atribuie aceste funcții sau *limbii*⁶¹, sau *discursului*⁶², credem că pertinentă este admiterea **ambelor posibilități**. Aceasta înseamnă că, în cazul *funcției expresive/emotive*, de exemplu, admitem că semnul lingvistic are o identitate semantică, funcțională și stilistică preexistentă comunicării, care aparține sistemului, întemeiată pe opoziții funcționale în plan paradigmatic. În felul acesta, se pot deosebi semne lingvistice cu *funcție expresivă/stilistică în sistem* (*desigur, a o lua la sănătoasa, babă*) sau marcate zero din acest punct de vedere tot *în sistem* (*da, a fugi, bătrînă*). Funcția expresivă (existentă în sistem) a semnelor lingvistice poate fi modelată de relațiile sintagmatice în care intră acestea, ca elemente constitutive ale comunicării, astfel încît unități lingvistice neutre din punct de vedere expresiv/stilistic pot dobîndi *funcție expresivă în comunicare*, rezultată din relațiile sintagmatice (*mitraliera trebuie curățată* vs. *baba și mitraliera*). În același fel, în cazul *funcției metalingvistice*, admitem că anumite unități lingvistice – cele din categoria *verbum dicendi*, de exemplu – reprezintă întotdeauna elemente de metalimbaj. De asemenea, „elemente lexicale precum *cuvînt, vorbă, zicătoare, glumă* etc., din

⁵⁹ Specializarea descrierii funcțiilor sintactice – după criterii sintactice/formale – a păstrat, totuși, numele inițiale ale funcțiilor sintactice, nume care sînt sugestive din punctul de vedere al semantismului – pentru care vezi *supra*.

⁶⁰ Teoretizarea funcțiilor *sintactice* în gramatica de tip clasic pornește de la premisa că „nivelul sintactic al unei limbi istorice nu este imaginabil în afara nivelului semantic.” (Dimitriu, *Trat.*, II, 1407).

⁶¹ Jakobson, *Essais*, p. 213.

⁶² Eugen Coșeriu, „Limbaul poetic”, în volumul *Prelegeri și conferințe*, Iași, Editura Academiei, 1994, p. 247 sqq., [= Coșeriu, *Prelegeri*].

vorbirea obișnuită, fac parte din metalimbaj (sau metalimbă) [...]. Există apoi cuvinte care introduc diferite explicații în legătură cu conținutul celor spuse, corectează vorbirea, o orientează spre o anumită temă etc. Și acestea fac parte din metalimbaj, îndeplinind aceeași funcție metalingvistică de a se referi la limba-obiect (*înseamnă, vasăzică, adică etc.*)”⁶³; la toate aceste unități lingvistice, „funcția *metalingvistică* este existentă *în mod absolut*”, (*ibidem*, p. 70, s. n., M. T.) adică *în sistem*. Pe de altă parte, prezența *funcției metalingvistice* poate fi (și) numai *consecința raporturilor sintagmatice* în care intră unitățile lingvistice: *Mergea nehotărâtă înspre casă* vs. *Așa e ea: nehotărâtă* etc.

§5. Identificarea și descrierea coerentă a sistemului de funcții *sintactice* existente în *limbă* reprezintă *una* dintre problemele cel mai divergent soluționate în *teoria lingvistică* (numărul inventarului de funcții sintactice în gramatica de tip clasic variază de la două⁶⁴ (subiectul și predicatul) la douăzeci și șapte⁶⁵ – la cele două funcții sintactice principale cu corespondențe în logică se adaugă douăzeci și cinci de funcții sintactice secundare) în legătură directă cu complexitatea «realității lingvistice». Diversitatea criteriilor și metodelor algoritmice propuse pentru interpretarea funcțională a faptelor de limbă nu are întotdeauna caracter complementar – reflex al subiectivității inerente în stabilirea principiilor de cercetare (acestea din urmă sînt date *a posteriori* ale analizei). În discuția de față *nu* ne propunem examinarea pertinentei criteriilor eterogene de *individualizare a funcțiilor sintactice teoretizate* în gramatici, ci ne propunem să distingem critic **premisele de evaluare a generării/nongenerării funcțiilor sintactice în limbă**. În cadrul *direcției clasice de interpretare*, cea pe care o practicăm, s-au propus în legătură cu generarea funcțiilor sintactice cîteva ipoteze de lucru pe care le enunțăm mai jos.

1. **Funcțiile sintactice sînt generate de raporturi sintactice.** Acceptarea acestei premise este divergent soluționată în privința stabilirii raporturilor generatoare de funcții sintactice. Gramatica «mai veche» de tip clasic recunoaște această capacitate – de a genera funcții sintactice – numai raporturilor sintactice *ierarhice*, adică stabilite între unități sintactice cu importanță diferită (principală – secundară): raportul de subordonare. Poziția opusă, a gramaticii «mai noi» de orientare, de asemenea, clasică, include în categoria raporturilor

⁶³ Ioan Oprea, *Curs de filozofia limbii*, Editura Universității Suceava, Suceava, 2001, p. 66-67, [Oprea, *Curs*].

⁶⁴ Cf. Ivănescu, *Gram. și log.*, II, p. 193-218; B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971.

⁶⁵ P. Zugun, *Funcțiile sintactice ale numelui la cele cinci cazuri*, în „Limba Română”, nr. 2, 1993, anul III, Chișinău..

generatoare de funcții sintactice și raporturile *neierarhice*, stabilite între unități «de aceeași importanță»: raportul de inerență⁶⁶, raportul apozitiv⁶⁷ și raportul de coordonare⁶⁸.

Notă. În gramatica românească, identificarea *raporturilor generatoare de funcții sintactice* s-a făcut în mai multe etape:

- «mai vechi», se apreciază că singurul raport generator de funcții sintactice : *principale* (subiect, predicat) și *secundare* (atribut, complement etc.) este *raportul de subordonare*⁶⁹;

- ulterior, recunoașterea distincției semantice și formale existente în *limbă* la nivelul raportului dintre *subiect* și *predicat* a fost admisă și *teoretic* de cei mai mulți lingviști, prin individualizarea unui raport sintactic aparte, diferit de cel de subordonare, numit raport sau relație de *inerență*⁷⁰/*de interdependență*⁷¹/*predicativă*⁷²;

- «mai nou», s-a generalizat ideea că și *raportul apozitiv* – de asemenea, „desprins” din raportul de subordonare pe baza metodei inductive de cercetare – are capacitatea de a genera funcții sintactice: *funcția de apozitie*⁷³;

- opinia mai nouă și singulară⁷⁴, care recunoaște și *raportului de coordonare* capacitatea de a genera funcții sintactice: și anume *funcția de coordonat*, vizează numai coordonarea copulativă și disjunctivă.

⁶⁶ Iordan, *LRC*, p. 533; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 123-126, [= *GES*] ș. a.

⁶⁷ Hodiș, *Funcția*, p. 32-42; Viorel Hodiș, *Apoziția și propoziția apozitivă*, Editura Științifică, București, 1990, p. 103-104, [= Hodiș, *Apoziția*]; Rodica Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, I, Editura Universității Suceava, Suceava, 2002, p. 134, [= Nagy, *Sint.*, I] ș. a.

⁶⁸ Hodiș, *Apoziția*, p. 103-104.

⁶⁹ D. D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, CL, III, 1958, p. 175 sqq., [= Drașoveanu, *Despre nat.*]; GA, II, p. 78-79; Șt. Iacob, *Natura subiectului*, LR, VIII, 1969, nr. 5, p. 509-512, [= Iacob, *Natura*]; Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, 1972, p. 114, [= Teodorescu, *Prop.*]; Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 268, [= Diaconescu, *Sint.*]; Șt. Hazy, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 16-22, [= Hazy, *Predicativitatea*] ș. a.

⁷⁰ Iordan, *LRC*, p. 533; Dimitriu, *GES*, p. 123-126 ș. a.

⁷¹ Sextil Pușcariu, *Limba română*, I. *Privire generală*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1940, p. 156, [= Pușcariu, *LR*]; Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, 1970, p. 42, [= ȘSC]; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 555, [= Iordan-Robu, *LRC*]; Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1983, p. 12, [= Irimia, *Structura*] ș. a.

⁷² Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 143-144, [= Stati, *Elemente*].

⁷³ Hodiș, *Apoziția*, p. 103-104; Nagy, *Sint.*, I, 134.

⁷⁴ Hodiș, *Op. cit.*

În ceea ce ne privește, considerînd necesară distingerea *teoretică* a mai multe raporturi sintactice existente în *limbă* – din punctul nostru de vedere, admisibile în descrierea *teoretică* a *limbii* sînt șapte raporturi sintactice: inerență, coordonare, subordonare, mixt, apozitiv, explicativ și de incidență – găsim neadecvată reducția terminologică și conceptuală hjelmsleviană: *determinare* = *subordonare*⁷⁵, care a dus (în prima fază) la o individualizare de tip dialelă a raporturilor generatoare de funcții sintactice: funcțiile sintactice în legătură cu subordonarea/determinarea și invers. Conferind, dimpotrivă, valoare de adevăr tezei că *determinarea este o proprietate a tuturor raporturilor sintactice*⁷⁶, apreciem ca necesară recunoașterea capacității de a genera funcții sintactice și în cazul raportului de *inerență*, și a celui *apozitiv* – raporturi la care termenii relaționați implică într-un mod mai mult sau mai puțin limpede ideea de ierarhie. Cît privește raportul de *coordonare*, caracterizarea funcțională a acestuia credem că ar putea fi aprofundată mai ales cu privire la tipurile coordonative adversativ și conclusiv. În acest context vom spune, anticipativ, că lucrarea de față – care își propune aprofundarea, printr-un studiu inductiv, a evaluării capacității raporturilor sintactice de a genera funcții sintactice – recunoaște această calitate (de a genera funcții sintactice) următoarelor raporturi: subordonare, inerență, raportul apozitiv, cel explicativ și raportul de incidență (v. *infra*).

2. Generarea de funcții sintactice este condiționată de apartenența unităților relaționate la același plan de comunicare. Această premisă are la bază distincția – acceptată în gramatici – între *raporturi homoplane* și *heteroplane*. *Raporturile homoplane* sînt raporturi între unități de importanță egală sau inegală, manifestate fie în planul comunicării propriu-zise (*Afară* [= circumstanțial de timp] *ninge* [= predicat]), fie în planul comentariilor (*Afară ninge*, *zice* [= predicat] *fetița* [= subiect]). Raporturilor homoplane li se opune *raportul heteroplan* (= raportul de incidență) care se stabilește

⁷⁵ Louis Hjelmslev, *Essais linguistiques*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1971, p. 54, [=Hjelmslev, *Essais*].

⁷⁶ Cf. Ferdinand de Saussure, *Curs*: „aproape toate unitățile limbii *depind* fie de ceea ce le înconjoară în lanțul vorbit, fie de părțile succesive din care se compun ele însele” (p. 139); Cipariu, *Opere*: „încă stricte luînd, toate cuvintele propoziției se pot considera ca *dependenți* unul de altul, pentru că toate stau în oarecare referință unul către altul, spre a forma totalitatea cugetului și a propoziției” (p. 274), „dependențe se pot zice preste tot încă și predicatul cu referință la subiect” (p. 273); Nagy, *Determinare*: „extensiunea noțiunii de *determinare* în sintaxă vizează ansamblul *relațiilor de orice tip* dintre componentele enunțului (nu numai cele ierarhice), iar intensiunea determinării o constituie fiecare dintre realizările sintactice ale acestor relații – raporturile sintactice (și consecințele funcționării lor în enunț – generarea/nongenerarea funcțiilor sintactice).”

între cele două planuri sintactice: al comunicării propriu-zise și al comentariilor (*Afară ninge, zice fetița*). Acestui raport, heteroplan, îi este negată capacitatea de a genera funcții sintactice, ca urmare a lipsei de integrare structurală a celor două planuri.

Din punctul nostru de vedere, *aparența* lipsei de integrare structurală a unităților relaționate prin raportul heteroplan (*cf.* caracterizarea raportului de incidență ca „relație *sintagmatică*” – vezi Iordan–Robu, *LRC*, p. 555) nu trebuie și nu poate să conducă la *certitudinea* imposibilității acestui raport de a genera funcții sintactice. Mai exact, între raporturile admisibile din punctul nostru de vedere în descrierea gramaticală a limbii (inerență, coordonare, subordonare, mixt, apozitie, explicativ, incidență), credem că și raportul de incidență, și raportul explicativ trebuie admise ca generatoare de funcții sintactice, alături de cele deja teoretizate ca atare: subordonare, inerență, apozitiv (pentru dezvoltarea demonstrației, vezi *infra*).

3. Generarea de funcții sintactice este în legătură cu principiul stratificării unităților sintactice. Avînd în vedere faptul că fiecare unitate sintactică admisă este definibilă prin combinațiile sale la nivel superior, se consideră, unanim, că posibilitatea de a purta funcții sintactice este caracteristica exclusivă a unităților sintactice inferioare, care pot fi componente ale unităților sintactice superioare: adică *partea de propoziție* (componentă a propoziției), *propoziția* și *substitutul de propoziție* (componente ale frazei), *fraza* și *substitutul de frază* (componente ale textului); aceasta înseamnă că singura unitate sintactică în afara posibilității de a purta o funcție sintactică este textul – unitatea sintactică superioară din limba română. În felul acesta, funcțiile sintactice pot apărea la niveluri sintactice diferite: *tipic* fiind nivelul propoziției (unde funcțiile sintactice sînt purtate de părțile de propoziție), iar *analogic* nivelul frazei (la care purtătoarele funcțiilor sintactice sînt propozițiile și substitutele de propoziție).

4. Generarea de funcții sintactice este în legătură cu importanța unităților sintactice. Relevarea importanței *mai mari, intermediare* și *mai mici* se face prin testul comutării cu zero:

- a. dacă aplicarea acestui test la unitățile sintactice are drept urmare destructurarea enunțului (*Copilul de acolo se joacă* > **copilul de acolo; *de acolo se joacă*), unitățile în cauză (*copilul, se joacă*) sînt considerate ca avînd *importanță mai mare/principală*;

b. dacă unitățile sintactice sînt omisibile, principal, fără distrugerea comunicării (*Copilul de acolo se joacă* > *Copilul Ø se joacă*), *importanța* lor este considerată *mai mică/secundară*;

c. cînd omisiunea aceleiași unități sintactice în contexte diferite este posibilă dintr-un punct de vedere (unitatea are comportament de *secundară/masă* a comunicării: *Cît e ora? Că eu n-am un ceas.* > *Cît e ora? Ø*), și imposibilă din alt punct de vedere (unitatea are comportament de *principală/bază* a comunicării: *Cît e ora? Că eu n-am un ceas care să meargă bine.* > * *Cît e ora? Ø care să meargă bine*), *importanța* acestei unități este văzută ca *intermediară*.

În această clasificare a unităților sintactice *după importanță*, capacitatea de a purta *funcții sintactice* este recunoscută numai unităților cu *importanță mai mică/secundară* și *mai mare/principală*, *nu și* unităților cu *importanță intermediară* – care sînt o consecință a anacolutului generalizat constînd în sărirea peste o parte a comunicării considerată «în plus»⁷⁷.

Din punctul nostru de vedere, opinarea în legătură cu *posibilitatea* – *imposibilitatea* unităților sintactice de a purta o funcție sintactică, după importanța lor: *principală/secundară* – *intermediară*, ar trebui reevaluată prin luarea în considerație a consecințelor funcționale rezultate din anacolut în toate contextele în care acesta apare, iar rezultatul acestei reevaluări conduce, din punctul nostru de vedere, la recunoașterea capacității de a purta funcții sintactice și în cazul unităților sintactice cu importanță *intermediară* (pentru dezvoltarea demonstrației, vezi *infra*).

5. Generarea funcțiilor sintactice este «independentă» de raporturile sintactice.

Altfel spus, nu raporturile sintactice generează funcțiile sintactice, ci funcțiile sintactice generează raporturile sintactice. Ipoteza aceasta este susținută în gramatica românească de tip clasic în legătură cu funcțiile sintactice de subiect și de predicat, în baza trăsăturilor de ordin formal: „la actualizarea virtualului subiect, acesta conține la nivelul structurii sale morfematice datele esențiale ale funcției de predicat (categoriile gramaticale de număr și persoană, astfel încît putem afirma că *raportul de inerență se află implicit (inerent) la nivelul unei funcții sintactice – cea a subiectului – și se decodifică explicit fie*

⁷⁷ Pentru conceptul *anacolut*, vezi Dimitriu, *Trat.*, II, 1538-1548; Aurelia Merlan, *Sintaxa și semantica-pragmatica limbii române vorbite. Discontinuitatea*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1998, [= Merlan, *Discontinuitatea*] ș. a.

atunci cînd se actualizează lexical cealaltă funcție sintactică, cea de predicat, fie poate să rămână doar în sfera subiectului fără să se actualizeze, ca în structurile anacolutice cu «subiect» suspendat)»⁷⁸, iar subiectul „este conținut la nivelul structurii morfo-sintactice a verbului-predicat, deci raportul de inerență este tot implicit (inherent) la nivelul unei funcții sintactice” (ibidem, p. 88).

Din punctul nostru de vedere, această ipoteză este neconvenabilă dacă admitem că raportul de inerență – la fel ca oricare raport sintactic – are nu numai formă raportuală (rezultarea persoanei gramaticale a numelui-subiect din diverse flective ale verbului-predicat), ci și conținut raportual (constînd în compatibilitatea informațiilor semantice aflate în numele-subiect și în verbul-predicat), iar conținutul raportual nu este deductibil din forma numelui-subiect și a verbului-predicat. Pe de altă parte, nici forma raportuală nu conduce la ideea că funcțiile sintactice generează raportul de inerență, deoarece dintr-un punct de vedere, flectivele din structura morfematică a numelui cunosc multe omonimii și ca urmare un nume cu flective omonime poate contracta cu un element exterior lui nu numai raportul de inerență, ci și raportul de subordonare, iar din alt punct de vedere, numai *unele* flective din structura morfematică a verbului pot trimite la forme nominale care *ar putea deveni* (făcînd abstracție de informația semantică) subiecte, dar *numai* în propoziții bimembre (vezi, în acest sens, și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1158).

§6. Una dintre problemele a cărei complexitate nu permite soluții unice și definitive în nici una dintre etapele succesive de actualizare a teoriei lingvistice o reprezintă **repartiția tipologică a funcțiilor sintactice în principale – secundare**. Lăsînd la o parte multiplele aspecte discutabile pe care această încadrare tipologică generalizată (și unică) le poate ridica, ceea ce interesează în mod special în discuția de față este punctul de vedere din care se face această distincție.

Urmărind, în diacronie, teoria și practica analizei gramaticale românești și universale, se poate constata că **în prima etapă**, criteriul utilizat în împărțirea dihotomică **principal – secundar** a funcțiilor sintactice este **criteriul logic**, așa cum arătăm mai jos:

- GA, ed. I, p. 61: „Propoziția este o categorie gramaticală căreia îi poate corespunde, din punct de vedere logic, o judecată. Propoziția cuprinde două părți principale: *subiectul*,

⁷⁸ Mihaela Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Botoșani, 1998, p. 87, [= Secrieru, *Nivelul*].

care în principiu corespunde subiectului judecății, și *predicatul*, care corespunde în principiu predicatului acesteia”, iar la p. 63: „*Părțile secundare* ale propoziției se grupează în jurul părților principale; *ele nu au corespondent printre părțile judecății*”(s. n., M. T.);

- Iordan, *LRC*, p. 532: „subiectul este obiectul propriu-zis al judecății, el constituie preocuparea noastră principală, când vrem să spunem ceva despre el. De aceea pentru logicieni subiectul are mai mare importanță decât predicatul (și tot așa trebuie să se prezinte situația și pentru lingviști)”, iar la p. 156 se afirmă că: „deși amîndouă [subiectul și predicatul] sînt, cum spune gramatica, părți principale de propoziție, deci independente una de alta (în sensul că nici una dintre ele nu atîrnă de cealaltă), subiectul, în calitatea lui de element «vechi», adică cunoscut, de la care pornește comunicarea (= gîndirea) noastră, este mai puțin importantă decât predicatul, elementul nou sau necunoscut”.

Afirmații ca cele enunțate mai sus arată că deosebirea *funcțiilor sintactice principale* de cele *secundare* are la bază *analogia/echivalența* cu știința logicii (se apreciază că *propoziției* îi corespunde din punct de vedere logic o *judecată* și că funcțiile sintactice principale din *propoziție* – *subiectul* și *predicatul* – sînt echivalente cu *subiectul* și *predicatul judecății*), iar numai rezultatele aplicării aceluiași criteriu, criteriul logic, sînt diferite:

- funcții sintactice principale = subiectul și predicatul (*GA*, ed. I);
- funcții sintactice principale = subiectul și predicatul, cu precizarea că importanța *principală* poate fi ierarhizată (importanță principală mai mare – importanță principală mai mică), adică se apreciază că importanță principală mai mare are subiectul, iar mai apoi, contradictoriu cu afirmația aceasta, se admite că subiectul are importanță principală mai mică decât predicatul (Iordan, *LRC*).

Notă. Conceptul de *judecată* ca formă *logică* apare în antichitatea greacă la Platon⁷⁹, care exprimă ideea că din îmbinarea – cu afirmație sau negație – a unui *nume* (*onoma*) cu un *verb* (*rema*), ca «primă înlănțuire» se naște *vorbirea elementară*⁸⁰. Păstrînd de la Platon cei doi termeni ai *vorbirii/logosului*: «**numele**» cu **funcție de subiect** și «**verbul**» cu **funcție de predicat**, Aristotel dezvoltă aceste idei

⁷⁹ Platon, *Sofistul*, în *Opere*, VI, București, 1989, p. 313-385; pentru detalii și o prezentare generală a concepției despre limbă a lui Platon, vezi Frîncu, *Evoluția*, p. 32 sqq. care se referă la Cratylos (*Opere*, III, București, 1978, p. 251-331) – unde Platon se preocupă de problema cunoașterii prin cuvînt.

⁸⁰ Amintim că la Platon *vorbirea* și *gîndirea* sînt *una* (*logos-ul*), doar că *vorbirea* este *emisiunea cugetului trecută prin glas*, iar *gîndirea* este *dialogul lăuntric fără glas*, (vezi p. 376-379 din *Opere*, VI).

preocupându-se în mod deosebit de *judecată*, pe care o numește *vorbire enunțiativă*⁸¹ (*logos apofantic* – vezi Aristotel, *Organon*, II, p. 601), prin care adică se enunță că „**ceva aparține la altceva**” sau că „**ceva nu aparține la altceva**” (Aristotel, *Organon*, I, p. 165 – s. n., M. T). Altfel spus, **judecata ca formă logică/vorbirea enunțiativă arată „apartenența sau neapartenența a ceva la un subiect”** (*ibidem*, p. 164). Se vede în acest context că fundamentarea logică a funcțiilor sintactice principale în prima ediție a *Gramaticii Academiei* nu este exactă: corespondența cu știința logicii are în vedere numai **existența** termenilor ca atare în judecată ca unitate logică și în propoziție ca unitate sintactică (subiect al judecății – subiect al propoziției, predicat al judecății – predicat al propoziției⁸²), **nu și distincția logică după ranguri** a termenilor (subiectul = principal/autonom semantic vs. predicatul = secundar/dependent semantic). Teza **subordonării predicatului față de subiect** este preluată din *logica aristotelică* de *Gramatica de la Port Royal*⁸³ – unde predicatul este numit atribut – și apoi de *analiza funcțională* ale cărei începuturi sînt identificabile din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea (cînd la subiect și predicat se adaugă «complementul», prin care se înțelege „tot ce completează sensul lacunar al unor cuvinte”, indiferent de încadrarea lor morfologică – deci complementul cuprinde și atributul, și circumstanțialul etc.). Aceeași distincție ierarhică pe baze logice între funcțiile sintactice principale se întâlnește și în *orientările mai noi*: subiectul – ca și obiectul – este opus, în calitate de determinat, *verbului* (determinant, de rangul al doilea) sau predicatului care „definesc și specializează elementele de rangul întâi”⁸⁴. Rol primar, de nucleu sintactic și regent în relația cu predicatul îi este atribuit subiectului și în alte lucrări din sec. al XX-lea⁸⁵. În *gramatica românească*, ideea subordonării predicatului față de subiect este susținută de D. D. Drașoveanu, *Despre nat.*, p. 175-183, Hazy, *Predicativitatea*, p. 16-22, Hodiș, *Apoziția*, p. 95. Din

⁸¹ Calificarea *vorbirii ca enunțiativă* este condiționată de caracterul *adevărat* sau *fals* al acesteia, ceea ce înseamnă că nu orive vorbire este enunțiativă – vezi Aristotel, *Organon*, I, Editura Științifică, București, 1997, p. 163.

⁸² *Copula judecății* este identificată mai tîrziu, la Boethius, sec. al V-lea și al VI-lea și Abelard, sec. al XI-lea și al XII-lea. Acesteia i s-a stabilit, de asemenea, corespondent în propoziție (copula propoziției).

⁸³ Antoine Arnauld et Claude Lancelot, *Grammaire générale et raisonnée*, Paris, 1660.

⁸⁴ Jespersen, Otto, *La syntaxe analytique*, (1937), Les Éditions de Minuit, Paris, 1971, *apud* Nagy, *Determinare*, p. 70.

⁸⁵ R. Jakobson, *A la recherche de l'essence du langage*, în „Diogenes”, 1965, nr. 51, p. 29; E. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Editions Gallimard, 1966, p. 128; Pierre le Goffic, *Grammaire de la Phrase Française*, Hachette, Paris, 1993, p. 133, *apud* Nagy, *Determinare*, p. 70-71.

perspectivă gnoseologică, ontică și logico-semantică, *lucrările de filozofie a limbii* admit, de asemenea, preeminența ierarhică a subiectului – „cunoaștere asumată”⁸⁶, punct de plecare a gândirii (numit și *temă*⁸⁷, fără, însă, ca tema să coincidă cu funcția sintactică de subiect) – în raport cu predicatul: „cunoaștere în devenire”, punct de sosire a gândirii (*rema*).

În a doua etapă, diferențierea **teoretică** a funcțiilor sintactice în **principale – secundare** se consideră a fi orientată după **criteriul importanței gramaticale în comunicare**:

- Cf. Al. Graur, *Părțile principale de propoziție*, în LL, VI, 1962, [= Graur, *Părțile*], care, stabilind punctual câteva diferențe semantice și formale între subiectul și predicatul judecății, pe de o parte, și subiectul, respectiv predicatul din propoziție, pe de altă parte, conchide: „în cele spuse pînă aici, m-am situat pe o poziție diferită de a logicienilor”/ „gramatica nu este același lucru cu logica” (p. 49); ca urmare, autorul își propune să aducă „cîteva *argumente gramaticale* care tind să arate că predicatul este mai important decît subiectul ”(s. n., M. T.); între argumentele gramaticale prin care se încearcă a se demonstra importanța gramaticală mai mare a predicatului în raport cu subiectul, reținem:
 - predicatul, spre deosebire de subiect, nu poate fi multiplu;
 - întrebarea referitoare la predikat, spre deosebire de cea referitoare la subiect, „privește întreaga gândire exprimată prin propoziție”;
 - negarea predicatului, spre deosebire de negarea subiectului, conferă întregii propoziții caracter negativ;
 - sensul subiectului, de «autor al acțiunii», poate fi exprimat și printr-o funcție sintactică secundară (de exemplu, complementul de agent);
 - subiectul, spre deosebire de predikat, se poate coordona cu o propoziție subordonată.

La aceste argumente se adaugă și afirmații cum ar fi:

- „esențialul este *ceea ce se spune despre el* [= despre subiect]” (p. 49, s. n., M. T.);

⁸⁶ Oprea, *Curs*, p. 60.

⁸⁷ Vezi John Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Științifică, București, 1995, p. 375-378; Walther von Wartburg, Paul Zumthor, *Précis de syntaxe du français contemporain*, Editions Francke, Berne, 1973, p. 15-16; Merlan, *Discontinuitatea*, p. 19-26.

○ „nu interesează punctul de plecare, ci situația la care se ajunge: subiectul fiind dat, partea cea mai importantă a propoziției este aceea care ne arată ce se întâmplă” (p. 51, s. n., M. T.).

- GA, II, p. 74-75: „Dintre cele cinci părți de propoziție, subiectul și predicatul sînt părți principale, iar atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar sînt părți secundare. Părțile *principale* sînt cele care constituie *minimul necesar pentru existența unei propoziții*.” (s. n., M. T.), iar mai departe: „în ce privește raportul ierarhic dintre cele două părți de propoziție, se poate spune că mai important este predicatul, deoarece prin el se realizează în mod obișnuit predicția, care este esența propoziției”; în legătură cu acest lucru se afirmă la pagina următoare: „importanța mai mare a predicatului, în comparație cu subiectul, pentru identificarea și caracterizarea propoziției, rezultă din faptul că, spre deosebire de subiect, predicatul nu poate fi multiplu, din faptul că negarea predicatului este singurul element care dă caracter negativ propoziției în întregime, precum și din faptul, înrudit cu acesta, că întrebarea referitoare la predicat se răsfrînge asupra întregii propoziții, care tocmai de aceea se numește interogativă totală”; de asemenea, se precizează că „părțile *secundare* ale propoziției se grupează în jurul părților principale, le *complinesc înțelesul, adaugă diferite informații*.” (s. n., M. T.).

Așa cum se poate urmări din citatele date, rezultatul aplicării acestui criteriu – considerat al importanței gramaticale în comunicare – este aprecierea că, deși este adecvată menținerea grupării subiectului și predicatului ca funcții sintactice principale, totuși (și) în interiorul acestei clase de funcții, principale, trebuie admisă o ierarhizare: predicatul fiind considerat mai important ca subiectul.

Notă. După *criteriul importanței gramaticale* în actul de comunicare (*dar și după aprecieri privind organizarea nivelului semantic/logic*), *unii* cercetători structuraliști⁸⁸ sau de orientare generativistă⁸⁹ au avansat teza *subordonării subiectului față de predicat*. Teoria cazurilor acordă, de asemenea, înțietate verbului – după modelul valențelor lui Tesnière – acceptînd, însă, existența unei anumite

⁸⁸ Tesnière, *Eléments*, p. 104; Georges Mounin, *Clefs pour la linguistique*, Seghers, Paris, 1971 ș. a. Vezi și Emil Ionescu, *Manual de lingvistică generală*, ediția a II-a revizuită, Editura All, București, 1997.

⁸⁹ Cf. Pană Dindelegan, *Sintaxa*, p. 18; W. L. Chafe, *Meaning and the structure of language*, Chicago-London, The University of Chicago Press, 1970, p. 97: „It is the verb which dictates the presence and the character of the noun” – *apud* Nagy, *Determinare*, p. 71. Pentru orientarea semantică, vezi J. A. Katz/J. Fodor, *The structure of language. Reading in the Philosophy of Language*, MIT, Prentice-Hall, New Jersey, 1964, p. 511.

ierarhii în alegerea subiectului (cazul agentiv are prioritate asupra instrumentalului, iar instrumentalul este superior obiectivului), iar atunci când în structura de adîncime apare o singură categorie causală, aceasta funcționează ca subiect în structura de suprafață⁹⁰. La noi, ideea subordonării subiectului în relația cu predicatul este susținută de Graur, *Părțile*, p. 47-52, *GA*, ed. a II-a, p. 78-79, Iacob, *Natura*, p. 509-512, Teodorescu, *Prop.*, p. 114.

Poziția noastră față de repartiția tipologică a *subiectului* și a *predicativului* – sau la categoria funcțiilor sintactice principale (cu sau fără admiterea unei importanțe *principale* scalare), sau la categoria funcțiilor sintactice secundare – este orientată *inductiv* în sensul admiterii acestor funcții ca *principale*, fără posibilitatea diferențierii lor (fie și în interiorul aceleiași clase, de funcții principale) pe considerente ierarhice. Altfel spus, poziția noastră nu respinge aprioric argumentele invocate în susținerea opiniei contrare, argumente ce ar putea fi sintetizate în felul arătat mai jos:

- posibilitatea/imposibilitatea funcțiilor sintactice de subiect și de predicat de a fi purtate de *părți de propoziție multiple*: posibilitatea exprimării subiectului prin părți de propoziție multiple (coordonate copulativ) este o trăsătură care apropie subiectul de funcțiile sintactice secundare – trăsătură inexistentă la predicat (*cf.* și Graur, *Părțile*: „două sau mai multe subiecte pot fi în mod normal înlocuite printr-un pronume sau printr-un singur substantiv cu sferă mai cuprinzătoare, fără ca prin aceasta să se piardă ceva din conținutul comunicării, pe cînd două predicate nu pot fi în mod normal înlocuite printr-unul singur decît dacă [...] renunțăm la o parte a comunicării” – p. 50);
- clasificarea propozițiilor *interogative* în *totale* și *parțiale* are în vedere referința la predicat, adică la comunicarea în întregime *vs.* referința la subiect, adică la o parte a comunicării;
- descrierea conceptului de negație *totală/parțială* este în dependență de constituentul propoziției care este vizat: negația totală vizează predicatul propoziției *vs.* negația parțială vizează subiectul sau o funcție sintactică secundară oarecare;
- *inexistența subiectului* în propoziții *monomembre* *vs.* funcția de predicat, care poate fi numai neexprimată într-o propoziție, nu și inexistentă;

⁹⁰ *Cf.* Ch. Fillmore, *The Case for Case*, în *Universals in Linguistic Theory*, New York, 1968, p. 24, [Fillmore, *Case*].

- posibilitatea *coordonării* unei propoziții *subiective* cu o *subordonată* („*Să meargă cine-o vrea și cu cine o vrea*” – Graur, *Părțile*, p. 52) vs. imposibilitatea coordonării unei propoziții *predicative* cu o propoziție *subordonată*;
- considerente de ordin logico-semantic, privind importanța mai mare/mică a punctului de plecare a gândirii sau a punctului de sosire a gândirii.

Privitor la afirmația că „prin predicat se realizează în mod obișnuit predicția”, notăm că *GA*, ed. II, p. 7 *passim* definește predicția/predicativitatea ca «raportare a conținutului propoziției la realitatea obiectivă reflectată», ceea ce înseamnă că propoziția este constituită din «unul sau mai multe cuvinte însoțite de predicție: prezența unui predicat verbal sau nominal», iar «predicatul este marcat de obicei prin prezența unui verb la un mod personal». În această ordine de idei, afirmația că „prin predicat se realizează în mod obișnuit predicția” devine de neînțeles, pe lângă că obligă la întrebarea dacă „în mod obișnuit” predicția se mai poate realiza și prin altceva în afară de predicat (pentru comentarii, vezi și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 902 sq.).

Cu referire la importanța mai mare a predicatului în raport cu subiectul, argumentele invocate permit o analiză «cu mare rest», întrucât se fac referiri, pe de o parte, numai la propozițiile negative (rămânând în afară propozițiile afirmative), iar pe de altă parte, numai la propozițiile interogative totale (rămânând în afară majoritatea propozițiilor, adică atât interogativele parțiale, cât și interogativele indirecte, imperativele, enunțiativele și retoricele).

Inexistența subiectului în propozițiile analogice/ monomembre este o probă insuficientă a importanței secundare/subordonate a subiectului; dacă din punct de vedere semantic subiectul este inexistent, formal acesta este inclus în desinența verbului-predicat (*Fulguiește*) – fapt care obligă la recunoașterea unei relații de corespondență, nu de echivalență între planul logic și cel lingvistic, iar importanța constituenților din cel de-al doilea plan nu ar trebui evaluată prin raportare la primul.

Posibilitatea coordonării unei propoziții *subiective* cu o *subordonată* necesită două precizări:

- între subiect-parte de propoziție și propoziția *subiectivă* nu există echivalență, ci numai o corespondență semantică, nu și formală; pe de altă parte, corespondența semantică a propoziției *subiective* cu subiectul-parte de propoziție nu poate fi decât aproximativă din cel puțin două rațiuni: „conținutul *propoziției* *subiective* este relativ mai amplu decât al noțiunii subiectului (parametri comuni tuturor subordonatelor), pe de o parte, iar, pe de altă parte,

dat fiind faptul că o propoziție (fie ea și subordonată) conține, în principiu, propriul subiect, (*Cine seamănă vînt, culege furtună*) considerăm că **acesta** este gândit împreună cu predicatul corespunzător (*Cine seamănă vînt*), urmînd ca printr-o operație ulterioară, conținutul întregii propoziții subiective să se raporteze la predicatul regentei⁹¹; pe baza argumentelor de natură formală și semantică, considerăm judicioasă opinia că funcția de subiect (ca și cea de predicat) are cîte un singur tip de realizare, diferit de la nivelul propoziției la cel al frazei⁹²;

- propoziția subiectivă relaționată cu o subordonată prin două tipuri de jonctive: unul coordonator și altul subordonator, trimite nu la raportul de coordonare, ci la raportul mixt, care este consecința anacolutului generalizat constînd în «sărirea» peste o parte a comunicării considerată în plus⁹³ (pentru raportul sintactic mixt, vezi *infra*).

Considerăm neconvingătoare, de asemenea, considerentele de ordin logic privind importanța mai mare a subiectului ca punct de plecare a gândirii. Ideea autonomiei *semantice* a subiectului s-ar putea justifica dacă am accepta că sensul său nu este subordonat sensurilor altor componente, neconstituindu-se, deci, în determinant – cf. Cipariu, *Opere*, II, p. 273: „singur subiectul se poate considera ca mai nedependente de la celelalte cuvinte, fiindcă el este piatra fundamentală a propusețiunii”. Această teză (a autonomiei *semantice* a subiectului) este, însă, discutabilă, dacă avem în vedere faptul că „subiectul are abia în predicat determinația sa expresă și conținutul său; de aceea, pentru sine, subiectul nu este decît o simplă reprezentare sau un nume gol...Ce este subiectul se spune abia în predicat”⁹⁴. Aceasta înseamnă că, la nivel gramatical, determinarea *semantică* a subiectului de către predicat nu poate fi echivalată cu determinarea *sintactică*, întrucît o dată cu actualizarea prin predicat a caracteristicilor *semantice* ale subiectului, predicatul se constituie în factor primordial pentru realizarea comunicării și pentru organizarea enunțului. Aceasta înseamnă că între cei doi termeni se realizează un *echilibru semantico-sintactic* care face imposibilă descrierea lor în termeni ierarhici: subiectul și predicatul se implică reciproc în mintea vorbitorului, subiectul fiind gândit împreună cu predicatul său și invers⁹⁵. Asumarea acestei poziții este în stadiul actual al cercetării generalizată prin teoretizarea raportului de *inerență* între

⁹¹ Nagy, *Determinare*, p. 76.

⁹² Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1250.

⁹³ Raportul sintactic mixt a fost teoretizat în gramatica românească de Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1196-1203.

⁹⁴ G. W. F. Hegel, *Enciclopedia științelor filosofice. Partea I. Logica*, Editura Academiei, București, 1962, p. 299, *apud* Nagy, *Determinare*, p. 72.

⁹⁵ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1147.

subiect și predicat⁹⁶. Așadar, prin interdependența necesară ce caracterizează cei doi termeni ai gândirii umane (subiectul judecății și predicatul judecății) cărora în plan lingvistic le corespund subiectul și predicatul din propoziția bimembră, raportul dintre aceste funcții sintactice – ca și dintre funcțiile logice/semantice corespunzătoare – este de inerență (semantic, aceste funcții se implică reciproc), raport ce exclude ideea ierarhizării lor după criteriul semantic. Din punct de vedere formal, implicarea reciprocă rezultă, pe de o parte, din faptul că subiectul din propoziția bimembră impune (elementelor constitutive ale) predicatului categoriile gramaticale comune părților de vorbire prin care se exprimă subiectul și predicatul (în general, persoana și numărul pentru verb, genul, numărul, cazul pentru «nume», adjectiv, participiul verb-adjectiv), iar, pe de altă parte, din cazul nominativ care-i este impus numelui-subiect de către predicat.

Notă. Cu privire la definirea *funcțiilor sintactice secundare*, teoria și practica analizei gramaticale relevă o organizare algoritmică și orientată de criterii diferite a raportării unităților secundare la partenerii de relație în dependență de care se stabilește felul funcțiilor secundare. Interesează în această operație, pe de o parte, *criteriul formal/gramatical* constând (într-o primă etapă) în identificarea naturii morfologice a regentului sau a elementelor regente diferite: din această perspectivă, atributul este definit ca determinant al unui regent nominal (substantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal)⁹⁷, funcțiile de complement circumstanțial/complement și circumstanțial⁹⁸ ca determinante ale unui regent verbal (verb, adverb, interjecție, adjectiv), atributul complement/circumstanțial este definit prin dubla raportare simultană la un regent nominal și la unul verbal (situație proprie, cu unele particularizări, și circumstanțialele sociativ, cumulativ, opozițional, comparativ și de excepție), iar apozitia este văzută și⁹⁹ ca determinant al unui regent sau nominal, sau verbal. Pe de altă parte, interesează mai ales *criteriul semantic* în deosebirea

⁹⁶ Relația dintre numele-subiect și verbul-predicat este astăzi considerată de cei mai mulți lingviști o relație aparte, numită relație/raport de *inerență* (Iordan, *LRC*, p. 533; Dimitriu, *GES*, p. 123-126 ș. a.), de *interdependență* (Pușcariu, *LR*, p. 156, Șerban, *Sint.*, p. 42, Iordan-Robu, *LRC*, p. 555, Irimea, *Structura*, p. 12), *predicativă* (Stati, *Elemente*, p. 143-144).

⁹⁷ Pentru tipurile de regenți și concretizarea lor în limba română, vezi Dimitriu, *Trat.*, II., p. 1188-1193.

⁹⁸ Ideea distingerii complementului de circumstanțial (la care aderăm și noi) este avansată în gramatica românească de Tiktin și dezvoltată de Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1374-1478, Nagy, *Determinare*, p. 79-200. Pentru opinia contrară și cea mai răspândită, potrivit căreia într-un fel sau altul, *complementul* (numit uneori și *obiect gramatical*, *complement necircumstanțial* sau *complement propriu-zis*) cuprinde nu numai complementele propriu-zise, ci și circumstanțialele, vezi Iordan, *LRC*, p. 629 sqq., *GA*, ed a II-a, vol. al II-lea, p. 149 sqq., *ȘSC*, p. 208 sqq. ș. a.

⁹⁹ Pentru diversele puncte de vedere exprimate în legătură cu raportul dintre apozitie și antecedent, vezi *infra*.

diferitelor tipuri de complemente și circumstanțiale. Utilizarea celor două criterii: formal/gramatical și sematic, nu are, deci, o pondere egală în identificarea funcțiilor secundare, literatura de specialitate remarcându-se printr-o eterogenitate accentuată în această privință¹⁰⁰. De exemplu, dacă funcția de atribut este identificată după calitatea morfologică a termenului regent (stabilirea felurilor acestei funcții – unice, de atribut – făcându-se după natura morfologică a părții de vorbire prin care se exprimă), la identificarea funcțiilor sintactice distincte cuprinse în clasa complementului și a circumstanțialului se apelează în primul rând la criteriul semantic/al «conținutului». «Conținutul», însă, după cum este folosit în clasificarea complementelor în diferite lucrări de gramatică, este conceput sub forma unor sensuri mai mult sau mai puțin generale, care caută să corespundă unor tipuri universale¹⁰¹, dar dependente de sensurile lexicale ale cuvintelor ce concretizează funcțiile sintactice. Lipsa de precizie a criteriului, decurgând din caracterul său semantic (vezi descrieri ale complementelor, de tipul: „complementele arată cine suferă acțiunea verbului (complementul *direct*), pe cine îl privește (complementul *indirect*), de cine e făcută acțiunea unui verb la diateza pasivă (complementul *de agent*), în ce împrejurări de timp, loc, mod etc. se petrece acțiunea sau cum se prezintă o însușire (complementele circumstanțiale)»¹⁰²) conduce la posibilitatea interpretării funcționale diferite a acelorași structuri lingvistice: în *bolnav de inimă*, determinantul poate fi considerat și circumstanțial de cauză, și circumstanțial de relație¹⁰³. Dificultatea delimitării, după criteriul semantic, a diferitelor tipuri de complement și de circumstanțial este explicit formulată în gramatici (*cf.* „deși în practică e ușor de deosebit complementul direct de cel indirect, nu e ușor de dat definiții care să le distingă categoric unul de altul și să acopere toate exemplele. Complementul direct este mai legat de acțiune, el arată obiectul asupra căruia se exercită acțiunea verbului, obiectul care este modificat sau chiar creat prin aceeași acțiune, pe când complementul indirect arată obiectul existent independent de acțiunea verbului și pe care această acțiune îl interesează” – *ibidem*).

¹⁰⁰ Vezi în acest sens și comentariile făcute de Valeria Guțu Romalo, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR, XII, 1963, nr. 1, p. 25-35, [= Guțu Romalo, *Despre clas.*].

¹⁰¹ Vizînd concepte generale ca *timp*, *loc*, *cauză efect*, *mod* etc diferitele tipuri de complement se pot regăsi în gramaticile celor mai deosebite limbi.

¹⁰² GA, ed. I, vol. al II-lea, p. 112.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 125 și pentru comentarii, vezi Guțu Romalo, *Despre clas.*, p. 27.

Dezavantajul decurgînd din aceasta constă și în tendința de a mări exagerat numărul tipurilor de funcții incluse în clasa complementului și a circumstanțialului.

În ceea ce ne privește, fără a dezvolta *aici* demonstrația, considerăm că *funcțiile sintactice secundare* din limba română, după importanța acordată criteriilor formal și semantic la identificarea și definirea lor, pot fi grupate¹⁰⁴ după cum urmează:

a) *funcții sintactice identificabile în primul rînd după informația gramaticală și în al doilea rînd după informația semantică*: subiectul și predicatul în frază, care sînt cerute de insuficiența regenților lor; atributul determinativ (din propoziție și din frază), complementul intern (posibil numai în propoziție), complementul direct (din propoziție și din frază), complementul de agent (din propoziție și din frază) – toate aceste funcții sintactice secundare sînt cerute de insuficiența regenților lor;

b) *funcții sintactice identificabile în primul rînd după informația semantică și în al doilea rînd după informația gramaticală*: circumstanțialele (teoretic de toate felurile din propoziție și din frază);

c) *funcții sintactice identificabile prin luarea în considerație în măsură de regulă egală atît a informației semantice, cît și a informației gramaticale*: atributul explicativ și mixt (din propoziție și din frază), complementul indirect (din propoziție și din frază), atributul circumstanțial/completiv (din propoziție și din frază).

Lăsînd la o parte detalierea critică a argumentelor ce ar putea justifica identificarea și încadrarea tipologică a funcțiilor sintactice particulare (acest aspect are un interes secundar în discuția de față), ne vom referi în continuare numai la **criteriul – generalizat – de repartiție a funcțiilor sintactice în principale – secundare**.

Judecînd după afirmațiile făcute în momente diferite ale teoriei gramaticale, afirmații privitoare la împărțirea amintită a funcțiilor sintactice (principal - secundar), s-ar putea crede că cele două criterii propuse sînt total diferite:

¹⁰⁴ Pentru o altă grupare a funcțiilor sintactice după aceleași criterii, vezi și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1253.

- **criteriul logic**¹⁰⁵ – cf. funcțiile sintactice principale „corespund subiectului judecății și predicatului judecății” și funcțiile sintactice secundare „nu au corespondent printre părțile judecății” (GA, ed. I, vol. al II-lea, p. 61, 63);
- **criteriul importanței gramaticale în actul de comunicare**¹⁰⁶ – cf. relativ la acest criteriu, se menționează că „distincția dintre părțile de propoziție principale și cele secundare este o *distincție exclusiv gramaticală*” (GA, ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 75, s. n. M. T.).

Apreciind că fundamentarea pe baze **logice** a dihotomiei **principal – secundar** este improprie pentru știința **gramaticii**¹⁰⁷, admitem în mod implicit că evaluarea ameliorării aduse de cel de-al doilea criteriu, al **importanței gramaticale în actul comunicativ**, este apreciabilă din aceeași perspectivă, a circumscrierii metodelor la specificul obiectului de cercetare. Tratatul academic precizează, în acest sens, că importanța în actul comunicativ este un criteriu „**exclusiv gramatical** și nu se referă la importanța pe care o are într-o comunicare concretă una dintre părțile propoziției”.

Totuși, dacă **teoretic** se consideră că **distincția** funcțiilor sintactice în **principale – secundare** este **exclusiv gramaticală** (vizează deci importanța gramaticală, nu importanța semantică), **practic**, distincția aceasta este descrisă după **criterii logico-semantic**e („părțile principale sînt cele care constituie *minimumul necesar pentru existența unei propoziții*” și „părțile secundare ale propoziției se grupează în jurul părților principale, le *complinesc înțelesul, adaugă diferite informații*” (p. 74-75, s. n., M. T.); „nu interesează punctul de plecare, ci situația la care se ajunge: subiectul fiind dat, partea cea mai importantă a propoziției este aceea care arată ce se întîmplă” – Graur, *Părțile*, p. 51) și numai probată/coroborată cu argumente de ordin gramatical/formal.

Faptul este explicabil prin **legătura indestructibilă dintre gîndire și limbă**, căci propoziția bimembră este prin excelență unitatea sintactică ce poate transmite, prin unul din conținuturile ei, și anume, prin judecata logică, la modelul binar al gîndirii umane (gîndire care se concretizează în limbă) și care a fost identificat de Aristotel în *logosul apofantic*: «ceva» (= primul termen al gîndirii, subiectul judecății, concretizat lingvistic într-un «cuvînt») aparține/nu aparține la altceva (= al doilea termen al gîndirii, predicatul judecății, concretizat lingvistic, de

¹⁰⁵ Vezi și aprecierea lui P. V. Tavanet, în *Judecata și felurile ei*, București, 1955, p. 40 despre subiect ca fiind „noțiunea obiectului judecății”.

¹⁰⁶ Cf. și Graur, *Părțile*, p. 47-52.

¹⁰⁷ Pentru o comparație vizînd asemănările și deosebirile dintre judecată ca unitate logică și propoziție ca unitate sintactică, vezi și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 920-934.

asemenea, într-un «cuvînt»). **În afara acestui model binar al gândirii nu există comunicare** (comunicarea cu subiect zero/inexistent nu reprezintă o negare a structurii logice binare, căci condiționarea planului comunicării de către planul logic/gîndire se manifestă sub forma corespondențelor, nu a echivalenței) și, **deci nici posibilitatea distingerii importanței semantice și/sau gramaticale principale – secundare între elementele constitutive ale comunicării**. De aceea, definirea **importanței gramaticale secundare** prin trăsături precum „*complinire a înțelesului*” arată că **importanța funcțiilor sintactice** în actul de comunicare **nu** poate fi evaluată ca atare în practică după **criterii pur formale/gramaticale**. Situația acestora privește în măsură egală **și funcțiile sintactice principale**, căci dacă **importanța gramaticală principală** înseamnă **condiționare a existenței comunicării** (neimaginabile în afara raportului de inerență), această condiționare este în mod indisolubil **formală și semantică** (comunicarea minimă stabilă este rezultatul îmbinării unui sens cu o formă).

Notă. Se impune astfel observația că cele două criterii propuse de analiza funcțională pentru delimitarea **principal – secundar (criteriul logico-semantic și criteriul importanței «gramaticale» în comunicare)** nu sînt total diferite, ci *așa cum conceptul funcție sintactică a cunoscut o evoluție lentă dinspre semantică înspre gramatică* (vezi *supra*), tot la fel, în cazul **criteriului împărțirii funcțiilor sintactice în principale – secundare** se poate vorbi de o **evoluție dinspre logică/semantică înspre gramatică**. Referindu-ne la conceptul *funcție sintactică*, amintim că acesta trebuie văzut *evolutiv*, în sensul *gramaticalizării a ceea ce inițial a fost semantic/logic*: o dată cu formarea unei tradiții, gramaticile au ajuns să teoretizeze *funcțiile din logică/semantice ca funcții și semantice* sau *numai sintactice* uitîndu-se/ignorîndu-se că aceste funcții au fost *inițial semantice*, iar individualizarea lor în interpretarea sinactică *actuală* de tip clasic face apel *și la sens, și la formă*. În mod similar **repartiția actuală generalizată a funcțiilor sintactice în principale** (subiectul și predicatul) – **secundare** (celelalte funcții sintactice în număr variabil) **nu abandonează corespondența cu planul logic** (operație imposibilă, de altfel), **nici nu se face – în practica analizei gramaticale – cu ignorarea semanticii, ci față de absolutizarea criteriului logic din gramatica veche, în teoria gramaticală «mai nouă» se pune accent pe identificarea elementelor de natură formală/gramaticală**

în măsură să **reliefeze importanța (nu doar gramaticală) mai mică sau mai mare a funcțiilor sintactice în comunicare.**

În acest context, observația din *Gramatica Academiei* privitoare la **irelevanța criteriului importanței semantice** („distincția între părțile de propoziție principale și cele secundare este o distincție exclusiv gramaticală și nu se referă la importanța pe care o are într-o comunicare concretă una dintre părțile propoziției” căci „o parte secundară de propoziție poate avea [...] într-o comunicare o importanță mai mare decât părțile principale”) în departajarea funcțiilor sintactice principale de cele secundare este pertinentă **numai în sensul de a nu absolutiza** acest criteriu. Adică este evident că într-un context ca cel de mai jos:

*Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii.*

(M. Eminescu, *Și dacă...*, în *Poezii*, p. 88)

importanța principală semantic este transmisă nu prin funcția sintactică principală din cadrul unității sintactice principale și regente (*e*), ci prin unitățile, respectiv funcțiile sintactice secundare. Altfel spus, importanței formale/gramaticale principale îi corespunde aici importanța semantică secundară. Generalizând, se poate spune că folosirea exclusivă a criteriului importanței semantice duce nu numai la anularea organizării acceptabile actuale a funcțiilor sintactice în *principale* (subiect, predicat) și *secundare* (după noi: atribut, complement, circumstanțial, atribut complement/ circumstanțial), ci chiar la imposibilitatea descrierii taxinomice (clase de funcții principale – clase de funcții secundare) a faptelor de limbă.

În același fel, convenabilitatea **criteriului importanței gramaticale** este apreciabilă **numai sub condiția întrebuirii lui neexclusive** în interpretarea gramaticală a structurilor lingvistice. Practic, acest criteriu constă în identificarea operativă a importanței gramaticale mai mari/principale sau mai mici/secundare a unităților și a funcțiilor sintactice după prezența/absența mărcilor subordonatoare. Avem în vedere aici afirmația din *GA*, ed. a II-a, vol. II, p. 75: „părțile secundare de propoziție *sînt secundare din punct de vedere gramatical în sensul că sînt subordonate altora*” – afirmație de unde rezultă că *importanța principală* din punct de vedere tot *gramatical* înseamnă calitatea de a fi *regent*.

Rezerva enunțată mai sus privind întrebuințarea neexclusivă a acestui criteriu se motivează astfel prin aceea că **relația regent – subordonat nu este echivalentă cu relația principal – secundar**.

Notă. În literatura de specialitate, perechea terminologică **principal – secundar** este întrebuințată uneori¹⁰⁸ alături de alta: **masă – bază**. Accepțiile lor nu sînt echivalente. Se apreciază astfel că *importanța mai mare* a unei unități sintactice componente a unei unități sintactice superioare conferă unității sintactice componente respective calitatea de **bază** a unității sintactice superioare. De obicei, *baza* unităților sintactice divizibile o constituie unitățile sintactice *principale*: baza unei propoziții o constituie părțile de propoziție principale; baza unei fraze poate fi constituită sau din propozițiile principale, sau din substitutele de propoziții principale, sau, uneori, de propozițiile *intermediare* (explicative). Prin opoziție cu unitățile sintactice care – pentru importanța lor mai mare – sînt considerate *bază* în unitățile sintactice superioare lor, unitățile sintactice care au *importanță mai mică* sînt numite convențional **masă** a unităților sintactice componente ale unei unități sintactice superioare. Masa unităților sintactice componente din cadrul propoziției este constituită de părțile de propoziție *secundare*, iar masa unităților sintactice componente din cadrul frazei conține propoziții secundare, substitute de propoziții secundare și, de asemenea, uneori, de propozițiile *intermediare*. Între calitatea unităților sintactice de a aparține sau *bazei*, sau *masei* unei unități sintactice superioare și faptul că o unitate sintactică componentă este sau *principală* (uneori *intermediară*), sau *secundară* (de asemenea, uneori *intermediară*) se apreciază că există o legătură de condiționare: o unitate *principală* (uneori și *intermediară*) devine baza unei unități sintactice superioare, iar o unitate sintactică *secundară* (uneori și *intermediară*) face parte din masa unităților componente ale unei unități sintactice superioare.

¹⁰⁸ Dimitriu, *GES*, p. 146-147.

Lipsa de congruență între cele două perechi terminologice și conceptuale (principal/regent – secundar/subordonat) vizează două tipuri de situații¹⁰⁹ pe care le notăm mai jos.

1. Îmbinarea trăsăturilor semantice și formale: **principal/(bază) + subordonat**:

a. **aspect/formă de principal/bază – sens de subordonat**

Zice că scrie și [că] citește în fiecare zi.

A plouat torențial (și asta se întâmplă des).

Ioana, sora prietenei mele, ia lecții de pian.

b. **aspect/formă de subordonat – sens de principal/bază**

De-aș termina odată cu examenul ăsta!

Vii cu mine? Că a doua oară nu te mai întreb.

Asta știu: că voi reuși.

2. Îmbinarea trăsăturilor semantice și formale: **secundar/(masă) + regent**:

a. **formă și sens de secundar și subordonat – calitate de regent**

Ei merg înspre terenul de tenis.

b. **sens de secundar – calitate de regent**

Întrebarea e cine vine.

Se pare că nu a ajuns încă.

Așa cum se poate vedea din situațiile enumerate mai sus, raportarea în exclusivitate la relația *regent – subordonat*¹¹⁰ pentru a determina importanța gramaticală a unităților și a funcțiilor sintactice în context duce la rezultate contrare intenției de descriere taxinomică a limbii.

Notă. Prin dependențele de grade diferite¹¹¹ pe care le dezvoltă unitățile și funcțiile sintactice secundare în raport cu subiectul și cu predicatul (subordonare directă față de regent = subordonare de gradul I, subordonare indirectă față de regent, prin intermediul altui termen dependent în mod direct/indirect față de același regent = subordonare de gradul

¹⁰⁹ Sinteza realizată aici are caracter orientativ, nu exhaustiv. Pentru comentarii, vezi și capitolul despre raportul sintactic explicativ.

¹¹⁰ Evaluarea faptelor de limbă din sistematizarea propusă de noi este făcută prin raportare la seriile opozitive ideale: *formă și sens de principal – formă și sens de regent* vs. *formă și sens de secundar – formă și sens de subordonat*. De aici rezultă că echivalarea importanței gramaticale secundare cu «subordonarea față de alt termen» este nevalidă, căci ignoră faptul că trăsătura [+ subordonat] poate fi evaluată și semantic, și formal. Situația este aceeași – *mutatis mutandis* – în cazul calității de regent(ă).

¹¹¹ Pentru subordonarea de grade diferite, vezi Tiktin, *Gram.*, p. 145 și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1192.

al II-lea, al III-lea etc.), orice unitate, respectiv orice funcție sintactică *secundară* poate deveni *regentă*, deci *principală în raport cu o altă unitate/funcție sintactică secundară*. În acest caz, diferența *tipică* între subiect și predicat, pe de o parte, și funcțiile sintactice secundare (atribut, complement, circumstanțial, atribut complement/ circumstanțial) pe de altă parte, constă în faptul că, spre deosebire de funcțiile secundare, cele principale guvernează direct/indirect toate dependențele (funcții sintactice secundare) dintr-o comunicare dată, ceea ce înseamnă că funcțiile sintactice principale (subiectul și predicatul) condiționează existența comunicării – fie că vorbim de o comunicare minimă stabilă, sau de o comunicare completă¹¹² în intenția comunicativă a vorbitorului. Față de cazul *tipic*, *excepția* vizează situațiile în care absența funcțiilor sintactice secundare afectează caracterul stabil al comunicării (*Copiii se bazează pe părinți* > **Copiii se bazează*; *Îi este foame copilului?* > **Este foame copilului?*; *Ei locuiesc lângă noi* > **Ei locuiesc*). Un studiu aprofundat al limbii, care să vizeze identificarea unor reguli clare de diferențiere între diferitele tipuri de îmbinări de cuvinte (îmbinări libere, cu determinare obligatorie, stabile¹¹³) ar putea aduce ameliorări și din punctul de vedere al practicii și teoriei sintactice. Cum, însă, pînă în stadiul actual al cercetării, acest lucru nu a constituit obiectul unei cercetări aparte și punînd la îndoială posibilitatea găsirii, în oricare dintre stadiile succesive de cercetare a limbii (ca urmare a complexității structurilor lingvistice – imposibil de cuprins în clase matematice exacte), a unor reguli *precise* de analiză și diferențiere a tipurilor de îmbinări de cuvinte, credem că este convenabil, din punctul de vedere al descrierii taxinomice a faptelor de limbă, ca gruparea funcțiilor sintactice în *principale – secundare* să fie făcută după cazul *tipic*, și *nu după excepții* (adică funcțiile sintactice principale = subiectul și predicatul vs. funcțiile sintactice secundare = atributul, complementul, circumstanțialul, atributul complement/circumstanțial).

Avînd în vedere cele spuse pînă aici, credem că este convenabil ca repartiția tipurilor de **funcții sintactice**, în **principale – secundare**, să fie făcută după **criteriul importanței deopotrivă semantice și gramaticale în comunicare**¹¹⁴. Dacă din punct de vedere *gramatical*, importanța mai mare/principală sau mai mică/secundară este pusă în evidență, în regulă generală,

¹¹² Pentru *comunicare minimă stabilă/completă*, vezi Dimitriu, *Trat.*, I, p. 356 sqq.

¹¹³ Dimitriu, *Trat.*, I, 49-54.

¹¹⁴ Din punct de vedere metodologic, aprecierea importanței mai mari/principale sau mai mici/secundare a funcțiilor sintactice nu se poate face cu ignorarea nici a sensului, nici a formei, căci orice «categorie» (aici importanța) are o existență condiționată de posibilitatea descrierii binare, prin conținut și formă.

prin *prezența/absența mărcilor subordonatoare*, relevarea importanței *semantice* este făcută în mod curent prin apelul la o operație formală, și anume *testul comutării cu zero*:

„Nisipul aleii
Trosnește ca focul din vatră”

(I. Minulescu, *Nihil*, în *Într-un bazar sentimental*, p. 76)

(< Nisipul Ø / Trosnește Ø)

„Se scuturau de floare merii...
Cărarea toată era ninsă
Și-n nesfârșita pace-a serii
Cîte o stea cădea, desprinsă.”

(Ibidem, *Sub meri*, p. 130)

(< Se scuturau Ø merii / Cărarea Ø părea ninsă Ø / O stea cădea Ø)

Utilizarea **testului comutării cu zero** ca operație formală, de asemenea principală relevantă pentru evidențierea **importanței** funcțiilor sintactice **în actul comunicativ**, trebuie, în mod logic, să aibă în vedere **coordonatele actului comunicativ**, condițiile în care se realizează funcția generală de comunicare. Iar organizarea complexă a actului comunicativ presupune în primul rînd existența unui **locutor** și a unui **interlocutor**.

Notă. În literatura de specialitate¹¹⁵, comunicarea lingvistică este caracterizată ca un proces conștient de *emitere* și *receptare* de *mesaje* prin intermediul unui *text*, realizat într-o anumită *limbă* și transmis pe cale orală sau în scris. În desfășurarea comunicării lingvistice, se intersectează două perspective:

- a raportului dintre *protagoniștii actului lingvistic*: emițătorul/locutorul și receptorul/interlocutorul;
- a raportului dintre *lumea extraverbală/referentul* și *limba* (codul) în care se constituie și transmite mesajul.

¹¹⁵ Irimia, *Stilistica*, p. 24 sqq.

Structurarea actului comunicativ se dezvoltă așadar prin intersectarea celor două perspective-axe ale comunicării: *axa subiectivă*, a protagoniștilor actului lingvistic și *axa obiectivă*, a raportului lume - limbă.

Admițând că **actul de comunicare** are o organizare complexă și **egocentrică**, adică admițând că **protagoniștii actului comunicativ subiectivează** (fie din punctul de vedere al individualității lor, fie din punctul de vedere al raportului unul cu celălalt, fie din punctul de vedere al specificului și al gradului cunoașterii) deopotrivă **realitatea extraverbală** (referentul) și **codul** prin care este transmisă informația semantică, urmează că **aprecierea importanței funcțiilor sintactice în actul de comunicare trebuie să aibă în vedere ambii poli ai axei subiective: emițătorul/ locutorul și receptorul/interlocutorul**. Or, practica **analizei gramaticale** relevă o **focalizare a atenției asupra locutorului/actului enunțării în utilizarea testului omisiunii**, de unde decurge **inadvertența aplicării acestui test**. Practic, se apreciază, *de exemplu*, că **funcția de apozitie este omisibilă în orice context, întrucât neexprimarea acesteia nu afectează „comunicarea”, adică nu duce la destructurarea enunțului**. Prin urmare, apozitia este considerată **funcție sintactică secundară**. Or acest mod de a pune problema **ignoră poziția interlocutorului în actul comunicativ, pentru care funcția de apozitie este/poate fi obligatorie, deci neomisibilă**; dacă exprimarea acestei funcții în context este **facultativă din punctul de vedere al locutorului** (care nu are nevoie de o «traducere» a informației semantice pe care o transmite), **din punctul de vedere al interlocutorului/al receptării adecvate a mesajului în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului**, funcția de apozitie este/poate fi **obligatorie**. Admițând că **actul comunicării înseamnă**, pe de o parte, **enunțare**, iar pe de altă parte, **receptare**, rezultă că **exprimarea, ca și neexprimarea funcției de apozitie afectează comunicarea – și anume, nu din perspectiva actului enunțării, ci din perspectiva actului receptării**.

Sintetizînd, considerăm că **importanța funcțiilor sintactice în actul comunicării** nu poate fi evaluată **adecvat prin testul omisiunii** decît **din perspectiva ambilor participanți la actul de comunicare: emițătorul/locutorul și receptorul/interlocutorul**. Din această dublă

perspectivă, testul comutării cu zero¹¹⁶ credem că pune în evidență existența a **trei tipuri de funcții sintactice după importanță** pe care le enumerăm anticipativ aici.

1. Funcții sintactice **principale** (*subiectul și predicatul*): funcții caracterizate prin importanța cea mai mare, adică existența lor condiționează existența actului comunicativ și din perspectiva enunțării, și din perspectiva receptării; existența lor este, deci, **obligatorie/necesară**; testul comutării cu zero nu este posibil.

2. Funcții sintactice **secundare** (*atributul, complementul, circumstanțialul, atributul complement/ circumstanțial*): funcții caracterizate prin importanța cea mai mică, în sensul că existența lor nu condiționează, în regulă generală, existența comunicării nici din perspectiva enunțării, nici din perspectiva receptării; existența lor este, așadar, principal **facultativă**; testul comutării cu zero este aplicabil cu unele restricții.

3. Funcții (semantico-)sintactice **intermediare** (comentariul¹¹⁷/explicația/apoziția): funcții care au caracteristici și de *secundar/subordonat* – și anume, *din perspectiva enunțării/a interlocutorului*, pentru care exprimarea «traducerii»/explicației/comentariului este **facultativă**, el cunoscând, în calitate de emițător, datele informației pe care urmează să o transmită (testul comutării cu zero este întotdeauna posibil din acest punct de vedere) –, și de **principal**, și anume, *din perspectiva receptării/a interlocutorului* pentru care exprimarea «traducerii»/explicației/comentariului este **obligatorie/necesară**, existența acestora condiționând decodarea adecvată a mesajului, deci reușita actului comunicativ (testul omisiunii nu se poate aplica niciodată din acest punct de vedere).

Rezumînd, față de repartiția tipologică a funcțiilor sintactice în **principale – secundare**, repartiție acceptată convergent în toate gramaticile ca singura posibilă, noi propunem o distincție tripartită a funcțiilor sintactice, în **principale – intermediare – secundare**. Prin această actualizare a teoriei lingvistice considerăm că se aduc ameliorări interpretării faptelor de limbă din perspectiva apropierii de dezideratul unei descrieri lingvistice *necontradictorii, exhaustive și simple*¹¹⁸.

§7. În aprofundarea distincției *principal – intermediar – secundar* relativ la funcțiile sintactice, interesează și concepte ca **unitate sintactică** și **raport sintactic**

¹¹⁶ Pentru coroborarea testului comutării cu zero – ca operație formală de evidențiere a importanței în primul rînd semantice a funcțiilor sintactice – cu argumente ce privesc importanța gramaticală (prezența/absența mărcilor subordonatoare), vezi *infra*.

¹¹⁷ Pentru funcțiile semantico-sintactice de *explicație* și de *comentariu*, vezi *infra*.

¹¹⁸ Hjelmslev, *Prolégomènes*, p. 19.

– căci cele trei elemente: *unități*, *raporturi*, *funcții*, constituind coordonatele majore ale demersului analitic la nivelul structurii sintactice, nu pot fi abordate izolat: fiecare perspectivă o implică pe cealaltă.

În discuția despre **unități sintactice**, interesează mai multe aspecte discutabile. În *gramatica* românească de tip *clasic*, se remarcă în mod deosebit, prin eterogenitatea soluțiilor, și încercarea de a stabili «fără rest» inventarul unităților sintactice din *limbă*. Mai exact, lucrările «mai noi» de gramatică semnalează insuficiența celor trei unități unanim acceptate ca necesare în *teoria lingvistică* – *propoziția*, *partea de propoziție*, *fraza* – de a descrie convenabil toate structurile existente în *limbă*. Necesitatea suplimentării/reorganizării inventarului de unități sintactice este, însă, divergent soluționată, atât în privința *numărului*, cât și a *terminologiei* întrebuințate pentru individualizarea nouă a/noilor unități(lor) sintactice. Altfel spus, soluțiile avansate în literatura de specialitate coincid sau cu încercarea de a teoretiza unități sintactice noi, (considerate) distincte de cele «clasice» (*propoziția*, *partea de propoziție*, *fraza*), sau cu individualizarea terminologică diferită a celor vechi, astfel încât în afara celor trei unități sintactice a căror necesitate în descrierea lingvistică este unanim acceptată (*propoziția*, *partea de propoziție*, *fraza*), teoria gramaticală înregistrează un număr considerabil de termeni (sintetici/ sintagme terminologice) pentru unitățile sintactice posibile în limba română, fără ca fiecare termen să corespundă unui concept distinct: *sintagma*¹¹⁹, *îmbinarea de cuvinte*¹²⁰, *enunțul*¹²¹, *sintagmoidul*, *configurația*, *paragraful/alineatul*¹²², *cuvîntul*¹²³, *substitutul de propoziție/frază*¹²⁴/*text*¹²⁵, *textul*¹²⁶, *îmbimarea vocativă incidentă*¹²⁷, *supratextul*¹²⁸ etc.

¹¹⁹ În lingvistica românească, termenul și conceptul de *sintagmă* sînt preluate din lingvistica universală, de la Saussure, *Curs*, p. 135, de Iordan, *LRC*, p. 500, Stati, *Sintagma și sistemul sintactic al limbii române*, în SCL, VIII, 1957, nr. 4, p. 43, [= Stati, *Sintagma*], o accepție particulară a *sintagmei* ca *unitate sintactică* se întâlnește la Nagy, *Sint.*, I, p. 29-31.

¹²⁰ I. Rizescu, *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, LR, XI, 1962, nr. 5, p. 514 sqq., *GA*, ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 7; Avram, *Gram.*, p. 300.

¹²¹ Stati, *Elemente*, p. 11 sqq., *GRS*, p. 21 sqq., Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 71 sqq., [= Trandafir, *Probl.*], Irimia, *Gram.*, p. 353 sqq. ș.a.

¹²² Vasile Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 45, [= Șerban, *Teoria*].

¹²³ Stati, *Elemente*, p. 45.

¹²⁴ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1066 sqq. inițiază teoretizarea *substitutului de propoziție* sau *de frază* ca unitate sintactică (vezi și C. Dimitriu, *Compendiu de gramatică românească modernă clasică*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2004, p. 615).

¹²⁵ Tamba Dănilă, *Vechi și nou*, p. 63 sqq. extinde folosirea conceptului de *substitut* și cu referire la *text* ca unitate sintactică.

¹²⁶ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1092.

¹²⁷ Tamba Dănilă, *Vechi și nou*, p. 38 sqq.

¹²⁸ Tamba Dănilă, *Vechi și nou*, p. 85 sqq.

În opinia noastră, nu se justifică circulația paralelă a doi termeni cu accepții identice în discursul științific. Situația aceasta, care privește mai mulți termeni dintre cei amintiți mai sus, o vom exemplifica în continuare numai cu termenii *paragraf/alineat* și *configurație*.

- *Paragraful/alineatul* este descris ca unitatea sintactică superioară a propoziției, care poate conține una sau mai multe fraze – ceea ce înseamnă că *paragraful/alineatul coincide și cu fraza*; la acest dezavantaj al descrierii „noii” unități sintactice se adaugă și *lipsa specificității semantice* (o anumită informație individualizantă) și *formale* (un raport sintactic caracterizant).
- *Configurația* este văzută de Șerban, *Teoria* ca reprezentând un nivel intermediar de stratificare, între propoziție și partea de propoziție (cf. „*cel dintâi grup care poate fi observat în analiza structurală a propoziției și se constituie pe baza interrelației între termenii nucleari*” – p. 79, s. n., M. T.); aceasta înseamnă, însă, că unitatea numită *configurație poate coincide și cu propoziția* atunci când aceasta din urmă este *bimembră simplă* (*Copilul cîntă*), iar, pe de altă parte, este *imposibil de identificat* atunci când *propoziția este monomembră simplă*, deci când propoziția este reprezentată de *un singur termen*, și nu de *un grup* (de exemplu, *Fulgiește*).

Avînd în vedere că individualitatea distinctă a fiecărei unități sintactice este validată *prin opoziție* cu celelalte la nivel *semantic și formal*, unitățile sintactice admisibile din punctul nostru de vedere în gramatica românească sînt: *propoziția, partea de propoziție, fraza, substitutul sintactic* (= substitutul de propoziție/frază) și *textul*.

Asupra conceptului **raport sintactic**, s-au exprimat mai multe opinii, în legătură directă cu perspectiva teoretică și metodologică din care este definit obiectul sintaxei. Diversitatea punctelor de vedere exprimate în acest sens în literatura de specialitate privește, printre altele, și construirea tipologiilor de raporturi sintactice. În această privință, opiniile diferite ale specialistilor nu se află întotdeauna într-o relație de contradicție, ci și de complementaritate.

În sintaxa de tip clasic a limbii române, problema inventarului de raporturi sintactice din limbă este diferit soluționată – reflex al încercării de realizare a unei «analize fără rest». *Teoria gramaticală* admite, astfel, pe rînd, existența în limbă a:

- două raporturi sintactice, *de coordonare și de subordonare* (Tiktin, *Gram.*, p. 144, în *GA*, ed. a II-a, vol. II, p. 78-79, 231-232 și la Avram, *Gram.*, p. 301);

- trei raporturi sintactice, de coordonare, de subordonare și de inerență (Iordan, *LRC*, p. 533, 688-698) sau *de dependență/de subordonare, de adordonare și de supraordonare* (Diaconescu, *Sint.*, p. 252 sqq.);
- patru raporturi sintactice, *de subordonare, de coordonare, predicativ și apozitiv* (Stati, *Elemente*, p. 124 sqq.) sau *de dependență, de coordonare, de echivalență, de repetare* (GRS, p. 38 sqq.);
- cinci raporturi sintactice, *de interdependență, referențial, de coordonare, de subordonare, de dublă subordonare* (Șerban, *Sintaxa*) sau *de coordonare, de subordonare, apozitiv, zero și mixt binar* (Gh. Trandafir, *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, în LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 385-391, [= Trandafir, *Relațiile*]) ori *de interdependență, de dependență, de coordonare, de apozitie, de incidență* (Irimia, *Gram.*, p. 369-523);
- șase raporturi sintactice, *de apartenență, de subordonare, de coordonare, de referință, de interdependență, de constelație* (Șerban, *Teoria*, p. 87) sau *de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt, explicativ și de incidență* (Dimitriu, *GES*) ori relații de *interdependență, de dependență sau de subordonare, de coordonare, intermediar explicativ-justificativ, apozitiv și de incidență* (Aurelia Merlan, *Sintaxa limbii române*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 2001, p. 14 sqq., [= Merlan, *Sintaxa*]);
- șapte raporturi sintactice, *de nondependență, de interdependență bilaterală, de interdependență bilaterală mediată, de interdependență trilaterală, de nondependență apozitivă, de dependență unilaterală, de dublă dependență unilaterală anticipată sau reluată* (Iordan-Robu, *LRC*, p. 554 sqq.), Dimitriu, *Trat.*, II, 1146 sqq., adăugînd la raporturile sintactice menționate în Dimitriu, *GES* și raportul *de dublare*;
- opt raporturi sintactice, *de inerență, apozitiv, mixt, explicativ, de incidență, de coordonare, de subordonare, de dublă subordonare* (Secrieru, *Nivelul*, p. 50 sqq.) sau *de inerență, de subordonare, de coordonare, intențional, apozitiv, de dublare, intermediar-explicativ, mixt* (Nagy, *Sint.*, I, p. 101 sqq.).

Din punctul nostru de vedere, în descrierea sistemului sintactic al limbii române, admisibile, pe baza criteriilor de *conținut* și de *formă*, sînt șapte raporturi sintactice: *de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt, apozitiv, explicativ, de incidență*.

Întrucât demersul actualizator al lucrării de față privește în primul rând problema funcțiilor sintactice – și anume, actualizarea repartiției tipologice curente a funcțiilor sintactice în *principal* – *secundar* prin delimitarea unei noi categorii de funcții: funcțiile (semantico-)sintactice *intermediare* (funcția de comentariu și funcția de explicație, alături de funcția de apoziție/«traducere») –, ne limităm în acest paragraf la enunțarea unităților și a raporturilor sintactice acceptabile din punctul nostru de vedere în teoria limbii, urmînd ca evaluarea critică a diferitelor aspecte teoretice și practice antrenate de aceste concepte (unitate sintactică, raport sintactic) să fie făcută selectiv în capitolele următoare, în funcție de cum o va impune demonstrația principală.